

Izražavanje doživljaja bojom u dječjem likovnom stvaralaštvu

Soldić, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:765726>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

JELENA SOLDIĆ

DIPLOMSKI RAD

**IZRAŽAVANJE DOŽIVLJAJA
BOJOM U DJEČJEM LIKOVNOM
STVARALAŠTVU**

Zagreb, srpanj 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Zagreb)**

PREDMET: GRAFIKA

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Jelena Soldić

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: IZRAŽAVANJE DOŽIVLJAJA BOJOM U
DJEČJEM LIKOVNOM STVARALAŠTVU**

MENTOR: Luka Petrač, izv. prof. art.

Zagreb, srpanj 2020.

PODATCI O DIPLOMSKOM RADU

I. PRISTUPNIK

IME I PREZIME: Jelena Soldić

DATUM I MJESTO ROĐENJA:

STUDENTSKA GRUPA: Razredna nastava – modul likovna kultura

MATIČNI BROJ:

II. DIPLOMSKI RAD

TEMA: Izražavanje doživljaja bojom u dječjem likovnom stvaralaštvu

BROJ STRANICA: 69

DATUM PREDAJE DIPLOMSKOG RADA: _____

DATUM OBRANE DIPLOMSKOG RADA: _____

MENTOR: Luka Petrač, izv. prof. art

SASTAV KOMISIJE KOJA JE RAD OCJENILA:

Ivana Gagić Kičinbači, predavač

Kristina Horvat Blažinović, izv. prof. art.

Luka Petrač, izv. prof. art.

OCJENA DIPLOMSKOG RADA I OCJENA OBRANE:

POTPIS ČLANOVA KOMISIJE:

Contents

SAŽETAK	2
SUMMERY	3
1. UVOD	4
2. IZRAŽAVANJE DOŽIVLJAJA	5
2.1 PSIHOLOGIJA IZA DOŽIVLJAJA	5
2.2 KOGNITIVNI DOŽIVLJAJI	7
2.3 EMOCIONALNI DOŽIVLJAJI	8
2.4 MOTIVACIJSKI DOŽIVLJAJI	9
2.5 DJEČJI DOŽIVLJAJI	10
3. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO	13
3.1 RAZVOJ DJETETA	13
3.2 FAZE LIKOVNOG STVARALAŠTVA	14
3.3 UMJETNOST I LIKOVNI ODGOJ U DJETETOVU ŽIVOTU	17
4. BOJA	18
4.1 ŠTO JE BOJA?	18
4.2 POVIJEST BOJE	19
4.3 KULTURA I SIMBOLIZAM BOJA	21
4.4 PSIHOLOŠKI UTJECAJ BOJA	22
4.5 DIJETE I BOJA	26
5. PRAKTIČNI DIO	31
5.1 IZVEDBA RADOVA	31
5.2 NASTAVNE JEDINICE	32
5.3 ANALIZA RADOVA	54
6. ZAKLJUČAK	65
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	69

SAŽETAK

Čovjek doživljava svijet cijelim svojim bićem. Svojim osjetilima, perceptorima, psihom; pamćenjem, mišljenjem, emocijama te vlastitim postupcima. Ti doživljaji oplemenjuju naše poznanstvo o svijetu i samima sebi. Svaka osoba izražava svoje doživljaje na drugačiji, autentičan način. Mnogi umjetnici svoje doživljaje, viđenje svijeta i okoline, izražavaju kroz različite medije: glazbu, ples, hranu, pisanu riječ, figure ili pak boju. Budući da smo okruženi bojama od malih nogu, boja je jedan od zastupljenijih medija za izražavanje doživljaja kod likovnih umjetnika. Bojom se može predočiti tuga, bol, jastvo, veličina, strah, užasavanje, histerija, ushićenje i neopisiva sreća i sve to na jednom platnu. Iako doživljaj pripada pojedincu, kroz povijest, društvo i kultura su uspjeli određenim doživljajima "pripisati" boje. Tako nam je plava postala uobičajena boja za tugu, dok crvena u nama navodno budi strast i diže temperature tijela, a zelena nam je svima postala poznata kao zavist. Bez obzira na tu kolektivnu odredbu doživljaja i boja, ljudi su dalje sposobni samostalno izraziti vlastite doživljaje, pogotovo djeca. Djeca općenito imaju komplikacija pri verbalnom izražavanju doživljaja, pogotovo osjećaja. Iz tog razloga nesputano se okreću likovnom izražavanju tih doživljaja, koristeći linije, oblike, figure ili boje. Djeca kroz likovno izražavanje doživljaja razvijaju svoju kreativnost, rješavaju se negativnih osjećaja, povezuju se sa svojom psihom te emocionalno sazrijevaju.

Cilj ovog rada istražiti kojim bojama i kako učenici primarnog obrazovanja izražavaju određene doživljaje. Istraživanje je provedeno u svim razredima primarnog obrazovanja, od prvog do četvrtog. Koristile su se različite tehnike poput: tempera, akvarela i uljanih pastel, to jest tehnike koje sadržavaju boju. Motiv je uvijek bio nevizualan (doživljaj), koji je bio predočen putem teksta u motivacijskom dijelu sata. Svi radovi su rađeni individualnim oblikom rada. U radu je prvo iznesen teorijski dio koji podupire istraživanje, zatim praktični dio te analiza samih radova. Nekolicina učeničkih radova analizirana je likovno-jezičnom i likovno-tematskom analizom. Kriteriji obuhvaćaju i uspješnost u ostvarenju postavljenih obrazovnih i odgojnih zadaća.

Ključne riječi: doživljaj, boja, likovno izražavanje, analiza radova

SUMMERY

Man experiences the world with his whole being. With his senses, perceptors, psyche; by memory, and thinking, emotions, and one's own actions and actions. These experiences enrich our knowledge of the world and ourselves. Everyone expresses their experiences in a different, authentic way. Many artists express their experiences, views of the world, through various media: music, dance, food, the written word, figures or color. Since we are surrounded by colors from an early age, color is one of the most prevalent media for expressing experiences in fine artists. The color can represent sadness, pain, self, greatness, fear, horror, hysteria, delight and indescribable happiness, all on one canvas. Although the experience belongs to the individual, throughout history, society and culture have managed to "attribute" colors to certain experiences. Thus, blue has become our usual color for sadness, while red in us supposedly awakens passion and raises body temperatures, and green has become known to all of us as envy. Regardless of this collective provision of experience and color, people are still able to express their own experiences independently, especially children. Children generally have complications in verbally expressing experiences, especially feelings. For this reason, they freely turn to the artistic expression of these experiences, using lines, shapes, figures or colors. Through the artistic expression of experiences, children develop their creativity, get rid of negative feelings, connect with their psyche and mature emotionally.

The aim of this paper is to investigate what colors and how primary school pupils express certain experiences. The research was conducted in all grades of primary education, from the first to the fourth. Various techniques were used such as: tempera, watercolors and oil pastels, that is, techniques that contain color. The motif was always non-visual (experience), which was presented through text in the motivational part of the lesson. All artistic works were done with an individual form of work. The paper first presents the theoretical part that supports the research, then the practical part and the analysis of the artistic works. Several student works were analyzed by art-language and art-thematic analysis. The criteria also include success in accomplishing the set educational and upbringing tasks.

Keywords: experience, color, artistic expression, analysis of works

1. UVOD

Djeca su sposobna se izraziti na mnoštvo načina, od kojih većina izbjegne naše usko shvaćanje. Pokazuju nam sebe kroz emocije, plač, smijeh, suze; kroz igru, galamu, pogled; pokretima, glasom a ponekad i samo tišinom. Kompletно upijaju svijet oko sebe, svaki dan stvarajući sve više osobnih doživljaja. Koriste pregršt medija kako bi približili svoj unutarnji svijet nama, uključujući i likovnost. Kroz povijest, dječji se crtež koristio kao alat za razumijevanje psihe djeteta, za shvaćanje njegovog unutarnjeg zbivanja. Jer, za razliku od odraslih, djeca isključivo vuku inspiraciju za stvaranjem iz svojih emocija i stečenog znanja u kombinaciji s razvijenom motorikom. Uslijed toga dječji crtež uvijek može poslužiti kao ogledalo dječjeg karaktera, razine psihičkog razvoja i emocionalne zrelosti (Bodulić,1982). Kako bi bilo moguće koristiti dječji rad kao pokazatelj dječjeg karaktera, dijete treba pustiti da neometano likovno stvara. Kako bi iskazala svoju osobnost i kreativnost, treba im pružiti što veći broj materijala, pozitivno okruženje, uključiti ih u različite načine rada te ponuditi im što veći broj raznolikih motiva, pogotovo nevizualnih koji omogućavaju djeci osobno izražavanje i dubinsko shvaćanje sebe. Ipak, likovnost je dio naših života od malih nogu.

Jedan od prvih interesa koje dijete stvara prilikom likovnog izražavanja jest boja. Boja ima posebno mjesto u ljudskom životu. Od početka civilizacije imala je utjecaja u društvu. Bila je prisutna među starim narodima i zadržala se u modernom svijetu; odvajala je ekonomske i religijske skupine; utjecala na naša raspoloženja i zdravlje, drugim riječima nazočna je u svim područjima ljudskog života: moda, umjetnost, okoliš, prehrana, medijski svijet itd.(Brenko, 2009) Tako da je nije neobično da se i dijete susretne s bojom u svojim likovnim počecima. Još u predškolskom razdoblju djeca započnu posebnu igru s bojama. Djeca bezbrižno koriste boje, munjevito ih mijenjaju, uzimajući sve što im se nađe pred nosom bez previše razmišljanja stvarajući dugogodišnje veze pune predanosti prema određenim bojama (Belamarić,1986). Ta igra se nastavlja dalje u školskom razdoblju usporedno sa psihičkim razvojem djeteta. Tada nam boja postaje koliko pokazateljem dječjeg razvoja toliko i mali prozor u njihovu dušu, jer kao što Trstenjak tvrdi boje utječu na našu bit, ostavljaj trag u nama kojim nesvjesno izražavamo svoje sebstvo. I ako djeca u počecima školstva nauče raditi bojom, kasnije u životu imaju sposobnost raskošnog

izražavanja bojom. Zahvaljujući bogatoj primjeni boja, učitelji i psiholozi mogu uvidjeti kakve djeca imaju mogućnosti i sposobnosti. (Belamarić,1986)

Iz tog razloga tema ovog diplomskog rada se bazira na toj neraskidivoj vezi djeteta i boje. Cilj rada je istražiti vezu između boja i dječjih doživljaja.

U prvom djelu diplomskog rada ćemo detaljnije objasniti teoriju i ključne pojmove na kojima se bazira rad, počevši od psihološkog razvoja čovjeka, to jest djeteta i posebnosti ljudskih doživljaja, nastavivši na likovno stvaralaštvo djece i boju kao poveznicu ta dva dijela.

Nakon teorije prelazimo na drugi dio rada, praktični dio, izvedbu nastavnih jedinica. Prilikom pisanja diplomskog rada, bilo je predviđeno je da svi sati budu odrađeni u Osnovnoj školi Milana Langa u Bregani u četiri različita razreda, od prvog do četvrtog. Sati su trebali biti bazirani na nevizualnom motivu, to jest doživljaju, i predočenju tog motiva putem motivacijskog djela sata individualnim načinom rada. Tehnike su varirale od razreda do razreda: tempere, uljane paste, akvarel. Međutim, uslijed trenutne situacije u školstvu uzrokovane svjetskom pandemijom došlo je do određenih promjena. Sati su odrađeni na različite načine u dogovoru s učiteljicama. Dva su razreda dobila konkretan zadatak uz pojašnjenje putem virtualne učionice; jedan razred je primio zadatak uz prezentaciju koja detaljnije objašnjava doživljaje a jedan razred je imao virtualni sat s učiteljicom preko videopoziva. Na kraju odrađenih sati sam prikupila 57 različitih likovnih radova, različitih boja i oblika. Tijekom analize radova fokusirali smo se na likovno – jezični sadržaj i likovne elemente ali i na osobni prikaz djela, to jest dočarane doživljaje bojama.

2. IZRAŽAVANJE DOŽIVLJAJA

2.1 PSIHOLOGIJA IZA DOŽIVLJAJA

Ako ćemo govoriti o ljudskim doživljajima, prva disciplina kojoj bi se trebali okrenuti je psihologija. Misao o sebi i drugima oduvijek postoji u nama. Razmišljamo o svojim emocijama, reakcijama, zapažanjima i postignućima. Pokušavali smo dokučiti i protumačiti ta razmišljanja. Naravno, svaki čovjek drugačije razmišlja i time dolazi do različitih zaključaka. Psihologija se tu pojavila

kao rješenje. Kratka definicija psihologije glasi „znanost o duši“, koja je izvučena iz samog naziva. „Psiha“ što na grčkom znači „duša“ a „logos“ um ili znanje. (Petz, 2006). Tu se javlja očiti problem, zbog neodređenog pojma u definiciji. Jer, što je ustvari duša? To je bio samo jedan od razloga zašto mnogo godina, psihologija, iako bitna sastavnica mnogih znanstvenih disciplina, nije bila priznata kao znanost. Znanost zahtijeva konkretne definicije s jasnim i potvrđenim pojmovima; predmete proučavanja koji su vidljivi ljudskom oku, te primjenjive metode istraživanja : opažanje, eksperiment i mjerenje. Tvrđilo se da psiha ne pripada znanstvenom istraživanju (Petz, 2006). Međutim, psihičko stanje čovjeka na kojeg se također odnosi termin „duše“, može biti promatran s različitih aspekta i vidljiv preko vlastitih indikatora, poput uzbuđenja preko brzog lupanja srca; nervoze koja se očitava u znojenju i drhtanju glasa ili pak sramote koja je vidljiva u crvenilu obraza. Zahvaljujući tim reakcijama koje je moguće promatrati i istraživati, psihologija je danas prihvatljiva znanost. Budući da se svi „vanjski pokazatelji“ u engleskom prevode kao riječ „biheviour“, znanstvenici su još i psihologiju utvrdili kao znanost o ponašanju, a kasnije je određena grana psihologije, bihevioristička psihologija. (Petz, 2006). No, je li psihologija samo znanost o ponašanju?

Petz (2006) dalje tvrdi da prema toj definiciji, psihologiju zanima samo ponašanje koje se sastoji od realnog podražaja i čovjekove reakcije na taj podražaj, izbacujući bitan dio ljudske psihe, doživljaj. Zašto je doživljaj isključen iz definicije? Rečeno je da doživljaj pripada pojedincu, da je osoban i time nedostupan bilo kome drugome. Jedan je psiholog jednom rekao da „doživljaj pripada jedino subjektu“, što znači da je naš doživljaj dostupan jedino nama samima. Nadalje, znanstveno mjerljiv može biti jedino ako ga osobno prepričamo ili ako fizički iskažemo preko ponašanja.

Kako ljudi percipiraju svijet, ne možemo točno znati. Ljudski opažaj je potpuno subjektivan (Huzjak, 2007). No, možemo pretpostaviti na temelju informacija o ljudima: bića koja imaju mozak, sličnu građu i osjetne organe i time vjerojatno slične doživljaje (Petz, 2006). Spomenuti doživljaj je najbitnija točka promatranja za psihologe. Vanjski indikatori su površni materijali, bitno je ono što ih je uzrokovalo, a to je doživljaj (Petz, 2006). Dakle, kada bismo definirali psihologiju kao znanstvenu disciplinu koja proučava samo ponašanje, bili bismo uvelike u krivu, promašivši glavni značaj proučavanja psihologa. Danas imamo više točnijih definicija poput Petzove (2006, 25 str): „Psihologija je znanost o doživljajima i o

ponašanju koje je odraz tih doživljaja“ te onu prema Atkinson i Hilgard (2007), gdje se psihologija definira kao znanstveno promatranje ljudskog ponašanja i njegovih psihičkih, tzv. unutarnjih mehanizama.

Kako bismo krenuli dalje, bitno nam je točno utvrditi pojam „doživljaj“, koji se često zamjenjuje s definicijom događaja. Doživljaj je, kao što smo rekli, potpuno subjektivan, za razliku od događaja, koji je objektivan. Na primjer, događaj može biti javna svađa kojoj prisustvujemo a doživljaj je unutarnji osjećaj nelagode koji se javlja u nama tijekom te svađe i koji pripada isključivo nama. Svi doživljaji nisu jednaki. Petz (2006) je podijelio doživljaje u tri grupe. Na prvom nam se mjestu nalaze kognitivni doživljaji. Kako bismo shvatili našu okolinu, prvotno moramo osjetiti djelovanje svijeta na nas kroz naša osjetila. Pomoću njih spoznajemo svijet. Odatle i naziv „kognitivni ili spoznajni doživljaji“. Bitno je naglasiti da tu prvo spadaju osjeti ali i opažanje te pamćenje, kreativno mišljenje i usvajanje. Na drugom nam se mjestu nalaze emotivni doživljaji koji se nadovezuju na spoznajne. Najčešće, kada nešto prvotno doživimo preko osjetila, refleksivno povežemo neki osjećaj s doživljajem. Na primjer, miris parfema koji sadrži primamljive sastojke u nama će pobuditi osjećaj ugone. Emocionalno reagiramo na spoznajne doživljaje. Štoviše, čak se i aktiviramo nakon emocionalne reakcije. Tu nam dolaze treći doživljaji ili motivacijski doživljaji. Pozitivni ili negativni spoznajni i emocionalni doživljaji nas mogu motivirati na ostvarenje nekog cilja. Iz njih se rađaju naše težnje, potrebe, namjere, ambicije. To su glavne skupine doživljaja. Nadalje, psihologiju i zanima sve između tih glavnih skupina, odnosi između doživljaja i naravno ljudsko ponašanje. Dalje ćemo nešto više reći o glavnim skupinama doživljaja.

2.2 KOGNITIVNI DOŽIVLJAJI

Kognitivni ili spoznajni psihički procesi se pretežito baziraju na obradi informacija kroz procese pažnje, percepcije, osjetilnih doživljaja, pamćenja i mišljenja. Dakle, kreću prvo od pažnje to jest opažaja kojeg dobivamo kroz osjetilne organe (oči, uši, jezik, nos i koža). Goldstein (2011) govori da je okružje koje čujemo, okusimo, nanjušimo i taktilno osjetimo prošlo kroz sustav naših osjetila. Svijet najčešće doživljavamo kroz vid, koji nastaje u oku kao svjetlosni stimulans na površini, to jest

mrežnici oka gdje nastupa percepcija. Goldstein (2011) dalje govori da je percepcija konstantno i svjesno osjetno doživljavanje. No, percepcija je puno složeniji proces nego kako se čini. Na percepciju znatno utječe i znanje koje posjedujemo. Tu informaciju potvrđuje Huzjak (2007) koji nas upućuje na činjenicu da ne gledamo samo očima već i našim umom koji kategorizira naše doživljaje. Dalje tvrdi da ako pojedinac određeni predmet prije nije doživio, neće ga uopće ni doživjeti jer ga mozak neće moći svrstati u nikakvu kategoriju. Iz tog razloga su posljednji kognitivni procesi, iliti doživljaji: pamćenje i mišljenje. Prema tim informacijama, Huzjak (2007) zaključuje da vidimo riječima, to jest pojmovima koje naš mozak neprestano prima kroz podražaje i svrstava u „ladice“. Završetkom procesa percipiranja, dolazimo do emocionalnih doživljaja koji se vežu na spoznajne.

2.3 EMOCIONALNI DOŽIVLJAJI

Berk (2015) potvrđuje činjenicu da su emocije doživljaji, govoreći da se javljaju zbog svakodnevnih međudjelovanja između okoline i nas. Značenje riječi emocije vučemo iz latinskog izraza *emovere*, što bi u prijevodu značilo motivirati, uzbuditi i stimulirati (Bodulić, 1982). Goleman (2015, 6 str) emocije formalno definira „kao impulse koji nas navode na djelovanje, trenutačni planovi za suočavanje sa životnim izazovima koje je u nas usadila evolucija“, a Milivojević (2010, str 19) kao „reakciju subjekta na podražaj koji je ocijenio kao važan, a koja visceralno, motorički, motivacijski i mentalno priprema subjekt za adaptivnu aktivnost“. Emocija doduše nije samo jedna. Kroz povijest čovječanstva emocije su se kategorizirale i definirale. Descartes je uspostavio šest osnovnih (mržnja, želja, ljubav, tuga radost i naklonost) dok Spinoza samo tri (gorčina, radost i želja). Plutchik je pak razvio osnovne emocije, kombinirajući njih je stvorio sekundarne poput stida koja je kombinacija gađenja i straha. Svoj zaključak je usporedio s primarnim i sekundarnim bojama. (Milivojević, 2010). Danas imamo puno kompleksniji sustav emocija s time i njihovu podjelu. Milivojević (2010) navodi da emocije možemo razlučiti s obzirom na njihovu jačinu (slabe, srednje jake, jake i izuzetno jake) unutar kojih razlikujemo još strasti i afekte; trajanje koje može biti kratko, srednje i dugo; vremenski okvir koji stavlja određenje emocije, poput strepnje, u određeni vremenski okvir, poput buduće situacije te svrhu koja se najčešće odnosi na povezivanje stvarne osobe sa

životom kroz emociju, poput usamljenosti koja nas pokreće na potragu za društvom. Međutim, ostali istraživači koji su se zanimali za emocije, poput Paula Ekmana, su došli do jednostavnijeg sustava. Ekman je definirao sedam primarnih emocija: strah, ljutnja, gađenje, tuga, prezir, iznenađenje i veselje; koje imaju vlastite karakteristike te su univerzalne. Drugim riječima, prisutne su u svim narodima bez obzira na tradiciju, vjeroispovijest, jezik ili rasu (Chabot,2009). Također, uspostavljene su veze između emocija, koje možemo povezati s našim procesom doživljaja. Svaka emocija ima svoj podražaj, to jest pokretač same emocije, kojeg u našem slučaju smatramo nekim doživljajem kojeg smo na početku percipirali kognitivno. Iz njega zatim nastupa emocija koja najčešće izaziva određeno ponašanje, to jest akciju koju nalazimo u motivacijskim doživljajima. Odličan primjer za to je strah čiji uzrok može biti moguća opasnost, a posljedica bijeg (Chabot, 2009). Te primarne emocije nam služe u egzistencijalne svrhe a iz njih izvlačimo ostale emocije koje smo razvili kroz međusobnu interakciju i različite situacije. Na primjer, u tu kategoriju spadaju sram i krivnja. Treba napomenuti da primarne emocije nastaju nenadano s naglim vrhuncem i isto tako naglim gubitkom, dok sekundarne u pravilu traju duže a doživljaji povezani s njima su izrazito jaki. Ako se usredotočimo na obilježja emocija, bez obzira na njihove podjele, možemo zaključiti da sve imaju određenu poticajnu kvalitetu koja tjera pojedinca na moguću akciju, fizičku ili kognitivnu, što nas dovodi do naših posljednjih doživljaja iliti psihičkih procesa, motivacijskih (Milivojević, 2010).

2.4 MOTIVACIJSKI DOŽIVLJAJI

Treći osnovni doživljaji ili psihički procesi su motivacijski procesi. Ti procesi, kao što nam ime govori, se odnose prvenstveno na motivaciju. Motivaciju možemo shvatiti kao poticajni proces koji nas aktivira prema nekom željenom odredištu. Motivacija je vođena motivima, drugim riječima, glavnim razlozima ili pobudama koje nas potiču na djelovanje. Tu naravno spadaju već spomenute težnje, potrebe, namjere i ambicije. Detaljnije objašnjenje o funkcioniranju motiva donosi nam A. H. Maslow (Puljić, 1980) u svojoj teoriji hijerarhija potreba. Maslow vjeruje da svaka osoba ima pet osnovnih potreba koje mora ostvariti sistematiziranim putem poput penjanja po stepenicama. Kako bi se došlo do druge stepenice mora se prvo

zakoračiti na prvu i tako dalje. Pet osnovnih potreba su: fiziološke potrebe, potreba za sigurnošću, potreba za pripadanjem i ljubavlju; potreba za poštovanjem i samopoštovanjem te potreba za samoostvarenjem. Fiziološke potrebe su osnovne potrebe svakog živog bića koje proizlaze iz nagona za preživljavanje. Tu spadaju hrana, voda, zrak, san i slično. Ako pojedinac manjka sve ostalo, ove potrebe su glavne okupacije, to jest motivi njegovih misli i aktivnosti. Nakon što zadovolji te osnovne potrebe, kreće na “drugu stepenicu”, to jest drugu potrebu. U čovjeku se stvara težnja za održivošću, slobodom, zaštitom od opasnosti. Veliku ulogu u ovoj potrebi imaju naši roditelji, obitelj i društvo. Nestrukturirano društvo slabih zakona i takvih istih pravila nikako ne ulijeva pojedincu osjećaj sigurnosti, kao i neprestane svađe i prepirke u obitelji. Kada se pojedinac osjeća sigurno, javlja se potreba za ljubavlju i pripadnosti, potreba da se nekoga voli i da je ta ljubav uzvraćena. Tu također važnu ulogu igraju obitelj, prijatelji i društvo. No Maslow ističe kako treća potreba nije toliko ključna kao prve dvije, koje su korijenski dio čovjekova nagona. Kada se čovjek osjeća voljenim i kao dio nečega većeg, okreće se sebi, procjeni samog sebe. Tada se pojavljuje želja za uspjehom, društvenim ugledom, priznanjem ali i samopoštovanjem i dostojanstvom. Na ovoj “stepenici” pojedinac provodi puno vremena upoznavajući sebe. Nakon što su ispunjene sve prethodne potrebe, dolazimo do vrhovne, najviše potrebe prema Maslowu, potrebe za samoostvarenjem i realizacijom. Maslow ju smatra najvišom potrebom zbog motiva iza te potrebe. Naziva ih mega – motivima koji pokreću samoostvarenu osobu u njenom djelovanju i koji se mogu znatno razlikovati od pojedinca do pojedinca.

Navedeni doživljaji su tipični za današnjeg čovjeka u modernom društvu, no jesu li prisutni u cjelokupnom čovjekovom razvoju? U daljnjem tekstu ćemo razmotriti prisutnost doživljaja kod djece.

2.5 DJEČJI DOŽIVLJAJI

Čovjek, odnosno dijete, kognitivno se razvija uz pomoć određenih psihičkih procesa poput usvajanja iskustava i informacija, izučavanja dodatnih načina reagiranja i ponašanja. (Furlan, 1988). Tijekom kognitivnog razvoja bitnu funkciju igraju doživljaji.

U počecima psihologije smatralo se da doživljaji i percepcija u novorođenčadi uopće nisu prisutni ili pak toliko nejasni da nemaju nikakvu svrhu. No, danas se smatra da čak i novorođenčad posjeduje određene perceptivne sposobnosti (Goldstein, 2011). Razvojna psihologija je došla do otkrića da su djeca rane dobi sposobna osjetiti tuđu uznemirenost uz suosjećanje, prije nego što apsolutno shvate da oni kao osobe postoje odvojeno od drugih (Goleman, 2015). Također, ako uzmemo primjer percipiranja boja, zabilježeno je da se uočavanje boja pojavljuje već između trećeg i četvrtog mjeseca života. Međutim, doživljaji u veoma ranim stadijima ljudskog života, iako prisutni i zamjetni, ne pridonose znatnom pomaku ljudskog kognitivnog razvoja te maksimalne aktivnosti psihičkih procesa. Osnovnoškolsko razdoblje je ključno razdoblje za dijete što se tiče stvaranja izraza o samome sebi, svojim karakteristikama, stavovima i vrijednostima za koje smatra da ga definiraju kao pojedinca (Berk, 2015). Kako bi čovjek bolje razumio svijet oko sebe, prvo mora shvatiti svijet unutar sebe. Isto pravilo vrijedi i za djecu. Prvo moraju postati svjesni procesa unutar sebe kako bi uočili slične procese u svom okruženju.

Između šeste i osme godine života, pri početku osnovnoškolskog obrazovanja, djeca znatno napreduju u području emocionalnog sazrijevanja. Djeca počinju sve više shvaćati važnost izražavanja emocija u odnosu s drugima. Kada nisu u prisustvu drugih, svoje emocije će osjetiti ali neće imati toliku potrebu ih iskazati izvana (Holodynski, 2004). Ovakva emocionalna komunikacija sa samim sobom je jedna od pojava koja čini dijete emocionalno kompetentnim. Nadalje, starija djeca postaju svjesna činjenice da odrasli mogu osjećati više od jedne emocije istodobno koje se mogu razlikovati po jačini, dok na primjer djeca od osam i devet godina počinju shvaćati sram kao sekundarnu emociju, koja je pod utjecajem okoline i koja je, kao što smo već ustvrdili, kombinacija dva druga osjećaja (Berk, 2015). Razlog zašto se emocije i k tome empatija toliko razvijaju tijekom primarnog obrazovanja je okruženje u kojem su djeca prisiljena shvatiti i procijeniti veliki raspon tuđih emocija (Ricard i Kamberk – Kilicci, 1995). No, ne razviju sva djeca potpunu i zdravu emocionalnu kompetenciju. Djeca su u školskom okruženju suočena s raznim pothvatima kontroliranja negativnih emocija, koje mogu značiti veliki pritisak za djecu (Berk, 2015). Unatoč tome, treba inzistirati na razvijanju emocionalne kompetencije i emocionalnih doživljaja.

Goleman (2015) tvrdi da nedostatak emocija čine čovjeka bezličnim i bezbojnim te da utječe na njegovu sposobnost opažanja koje igra veliku ulogu u učenju. Štoviše, emocije znatno utječu na percepciju, pažnju, kognitivne i misaone sposobnosti. Tako i mogu utjecati na školsko postignuće djeteta, a da toga nismo ni svjesni. Berk (2015) se dotiče utjecaja emocija na kvocijent inteligencije, unoseći termin emocionalna inteligencija koja je usko povezana s terminom emocionalne kompetentnosti. Nadalje, upozorava da ne utječe samo na inteligenciju, nego korelira pozitivno kod samopoštovanja, empatije, vršnjačke suradnje, vlastitog zadovoljstva, agresije i tjeskobe. Stoga je bitno ukazivati na važnost emocija, njihovo iskazivanje, kontroliranje i osvještavanje; to jest uvježbavati emocionalnu kompetenciju. Mnoštvo djece i odraslih ljudi ima komplikacija pri samo prepoznavanju svojih emocija a kamoli pokazivanju. Učenik treba prvo savladati te „korake“ kako bi bolje shvatio svoje emocije.

Razmatrajući iznesene informacije možemo zaključiti da su djeca obasipana doživljajima u toj dobi te da je doživljaje moguće, čak poželjno, uključiti u nastavu. Spojivši već postojeći nastavni kurikulum s dječjim izražavanjem doživljaja, mogu nastati zamjetni rezultati u razvoju učenika. No, Belamarić upozorava (1986) da iako postoje zajednički faktori koji mogu osigurati izražavanje nevidljivih doživljaja putem figura, treba imati na umu da ipak postoje značajne razlike u iskazivanju doživljaja zbog subjektivnosti samog doživljaja. Na primjer, u likovnoj kulturi, toplinu i hladnoću djeca doživljavaju i percipiraju različito te tako prikazuju. Vjerojatno će toplinu prikazati toplim bojama, ali moguće veoma različitim pokretima i oblicima. Bez obzira na subjektivnost doživljaja i njihovo izražavanje, učenike definitivno treba poticati da što dublje uđe u prepoznavanje i zdravo izražavanje vlastitih emocija kako bi bolje shvatili što uopće osjećaju (Chabot, 2009).

3. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO

3.1 RAZVOJ DJETETA

Ljudski psihički razvoj je odavno postao aktualna tema psihologa, kao što smo saznali u prvom poglavlju. Postoje mnogi teorijski pristupi u razvojnoj psihologiji koji objašnjavaju ljudski psihički razvoj te čimbenike koji utječu na njega. Razvojna psihologija zauzima stav da se čovjek mijenja cijeli život ali da su promjene tijekom djetinjstva i adolescencije najizraženije (Furlan, 1988).

Jedna od bitnijih teorija, čija su načela i danas sveopće prihvaćena, za shvaćanje čovjekovog, ali pogotovo dječjeg razvoja, je Piagetova kognitivno – razvojna teorija.

Jean Piaget, (Berk, 2015) u svojoj kognitivno – razvojnoj teoriji je postavio četiri općenita stupnja ili perioda koja odgovaraju fizičkom razvoju djeteta:

- 1) Senzomotorički stadij koji traje prve dvije godine djetetova života.
- 2) Predoperacijski stadij koji traje od 2. do 7. godine djetetova života i prisutan je za vrijeme predškolskog razdoblja djetetova života
- 3) Stadij konkretnih operacija, koji se odvija od kraja 7. godine do 11. godine i prisutno je za primarnog obrazovanja djeteta
- 4) Stadij formalnih operacija koje traje od 11. godine nadalje i karakterizira rani pubertet i adolescentnost čovjeka

Budući da se tema ovog diplomskog rada odnosi na djecu u primarnom obrazovanju, fokusirat ćemo se na stadij konkretnih operacija. Stadij konkretnih operacija, prema Piagetu (Berk, 2015) je značajni preokret u kognitivnom razvoju. Prema Vasta, Haith i Milleru (2004) prepreke koje su se djetetu našle na putu u predoperacijskom periodu (predočavanje ograničeno egocentrizmom, centracijom te manjak logičkog razmišljanja), postaju potpuno savladive u fazi konkretnih operacija. U tom periodu djeca su sposobna izvoditi kognitivne operacije na svojoj razini znanja. U mogućnosti su zbrajati, oduzimati, slagati u red, obrtati itd. Te mentalne operacije dopuštaju određeni način logičkog razrješavanja problema.

Berk (2015) nas upućuje na informaciju da djeca u fazi konkretnih operacija usvajaju nove informacije o svijetu oko sebe i prihvaćaju nove odgovornosti koje ih približavaju svijetu odraslih osoba. Bitne karakteristike ovog razdoblja su: napredak u samorazumijevanju, razvoj „moralnog kompasa“, razvoj prijateljstva te razvijanje logičkih operacija.

Međutim, kao što samo ime ovog stadija govori, konkretno – operacijsko mišljenje ima bitno ograničenje: djeca razmišljaju na logičan, planiran način samo kada barataju konkretnim informacijama, koje mogu direktno opažati i doživjeti. Njihove kognitivne sposobnosti su neuspješne kada se nađu u koštac s apstraktnim idejama koje nisu prisutne u stvarnom svijetu.

3.2 FAZE LIKOVNOG STVARALAŠTVA

U dvadesetom stoljeću misterij dječjeg crteža postaje aktualni pojam za mnoge učenjake (Bodulić, 1982). Stoga nije ni čudno što sukladno općem razvoju djeteta i Piagetovoj kognitivnoj razvojnoj teoriji, postoji i Linquetov model koji prati periodizaciju dječjeg likovnog izražavanja (modifikacija po Wildloecheru, kod Beisla, 1978.), gdje su navedene tri osnovne etape:

- 1) Faza šaranja ili slučajnog realizma
- 2) Faza predsheme i sheme ili neuspjelog realizma
- 3) Faza realističkog prikazivanja koja se još može unutar sebe podijeliti na fazu intelektualnog realizma i fazu vizualnog realizma

Bodulić (1982) podržava tu podjelu tvrdeći da dijete kreira nešto realno i njegovo, dječji realizam. Dijete uvijek kreće u stvaranju od sebe samog, rijetko traži inspiraciju u drugima, a to je važno i to treba razvijati. Tu informaciju podržavaju Grgurić i Jakubin (1996) i koriste kao upozorenje pri razmatanju razvojnih stupnjeva i etapa likovnog stvaralaštva. Djetetovo shvaćanje svijeta je drugačije od odraslog shvaćanja, stvarnost gleda na specifičan način. Ipak, „djetetov razvitak sličniji je rastu drveta nego rastu zida koji nastaje slaganjem opeke jedne po jedne. Sličan proces psihičkog razvitka događa se na prijelazu vizualnog mišljenja u likovno“ (Grgurić, Jakubin, 1996, 24 str).

Također, treba imati na umu da pri razvitku djetetova likovnog izražavanja istodobno se odvija i nekoliko procesa sazrijevanja i učenja: razvitak psihomotorike ruke, šake i prstiju; spoznavanje okoline i razvitak znanja o njoj; razvitak potreba i sposobnosti prikazivanja okoline; razvitak spontanosti, ekspresivnosti i osjećaja ritmičnosti (Grgurić, Jakubin, 1996). U fazu šaranja ili slučajnog realizma dijete ulazi otprilike nakon navršene druge godine života. Trstenjak (1987) tu fazu naziva škrabanjem, dječjom igrom u kojoj dijete daje nazive svojim djelima; zapravo pripremom za buduće crtanje, dok Piaget takvo crtanje naziva nesvjesno slaganje sa stvarnošću. Bodulić (1982) se slaže s Trstenjakom, govoreći da dijete u tom periodu na crtači pribor gleda kao na igračku. Bilo koja fizička aktivnost koja uključuje kretanje ruke i s time ostavljanje nekakvog likovnog traga, ujedno ga iznenađuje i veseli. Prvi oblici su često preveliki i svi se nalaze u istom smjeru. Razlog tome je što se još uvijek razvija psihomotorika šake: prvo radi pokrete iz ramena, zatim uključuje lakat i šaku a na samom kraju i prste. Budući da se dijete u toj fazi igra, na crtanje se gleda kao na motoričku aktivnost bez namjere da se nešto konkretno prikaže. Bez obzira na to, šaranja je značajan početni korak kako bi se stvorila misao i s vremenom formirala. Iz toga razloga je važno djetetu omogućiti pristupnost što većem broju sredstava za likovno izražavanje.

U fazu predsheme i sheme dijete ulazi u četvrtoj godini i ta faza traje skroz do šeste godine, to jest pred kraj predškolskog obrazovanja djeteta. U toj fazi se javlja „mutna slika“, budući da dijete likovno stvara samo svoju osobnu kreaciju tog predmeta (Trstenjak, 1987). Lik čovjeka koje dijete crte u početku je obični krug koji ima dijelove lica (prvo oči) i udove (ruke i noge). Zbog svojeg izgleda takav lik je prozvan „glavonošcem“, te postaje shema za buduće crtanje čovjeka. Razlog zbog kojeg lik prvotno ima bitne udove je zato što su oni pokretni i zato ih dijete prvo primijeti i zapamti. Dijete ne doživljava isključivo oblike, istovremeno doživljava i pokrete, mirise, zvukove, osjetilne podražaje, ukratko rečeno u tom razdoblju dijete je svjesno mnogih doživljaja na koje nailazi. Imajući tu informaciju na umu, pri radu s djecom trebali bi zadavati „doživljajne“ likovne zadatke poput vjetra koji juri, sunca koje svijetli i bubnja koji bubnja. (Trstenjak 1987).

Kako bi dijete uspješnije napredovalo iz simboličkog crtanja pri bogatijem prikazivanju likova, Bodulić (1982) savjetuje učestalo crtanje. Između faza sheme i realističkog prikazivanja dječji crtež počinje se bogatiti sadržajem i nalikuje likovnoj

proširenoj rečenici. Likovni izražaj se više bazira na emocionalnom iskustvu a manje na znanju i realnoj slici stvarnosti. Drugim riječima, dijete više crta srcem nego umom.

Nakon predsheme i sheme, dijete ulazi u fazu realističkog prikazivanja, koja se unutar sebe dijeli na fazu intelektualnog realizma i fazu vizualnog realizma. Dijete sada kreće narirati svojim crtežom (faza naracije), njegovi likovi imaju veze. Pogotovo nakon osme godine, dijete obogaćeno mnoštvom vizualnih doživljaja i znanja općenito svoj likovni sadržaj lijepo povezuje u potpunu cjelinu. Dijete jednostavno crta objektivno i razumno. Prikazuje sve što zna o nekom predmetu, na primjer pile u jajetu; odatle i dolazi naziv faze: realističko prikazivanje. (Trstenjak, 1987).

Između 6. i 11. godine dijete ulazi u fazu intelektualnog realizma gdje se pojavljuju začetci apstrakcije. Dječji vokabular je znatno bogatiji, a proporcionalno i njegove likovne sposobnosti. Ova faza, prema Grguriću I Jakubinu (1996) se još naziva i razdoblje razredne nastave ili „Zlatno doba dječjeg stvaralaštva“, budući da ujedinjuje karakteristike prethodnih faza i trenutne faze intelektualnog realizma, koja se odnosi na razumijevanje zadataka te učenje pojmova. Međutim, dijete još uvijek u svoje percepcije unosi intenzivnu maštu koja utječe na njegove osjećaje i ujedno postupke. Dijete još uvijek ne može još potpuno shvatiti i objasniti svoja unutarnja stanja te ne shvaća razliku između intelektualnog i emocionalnog shvaćanja okoline.(Grgurić i Jakubin, 1996).

Faza vizualnog realizma, ili faza optičkog realizma ili pak faza predmetne nastave, prema Grguriću I Jakubinu,(1996), javlja se između 11 i 14 godine, točnije nakon završetka primarnog obrazovanja. U ovoj fazi je prisutno još više sadržaja, ideja i saznanja. Uočljiva je zamjena plošnosti izraza s prividom volumena, to jest igrom svjetlosti i sjena. Mnogi psiholozi smatraju da ova faza upropaštava iskrenu ljupkost i izražajnost dječjeg likovnog djela. S tom tvrdnjom se slaže Trstenjak (1987) koji tvrdi da djeca već od devete do desete godine trude ostvariti što realniji prikaz predmeta kojeg crtaju, dok želja da likovno iskažu svoju unutrašnjost se gubi, i iz toga zaključuje da opadanjem ekspresivnosti opada i njegova stvaralačka snaga

3.3 UMJETNOST I LIKOVNI ODGOJ U DJETETOVU ŽIVOTU

Jakubin i Grgurić (1996) govori kako se djeca kreću likovno izražavati nenamjerno, tjerana isključivo unutarnjim nagonom koji je uobičajen za svu djecu. Djetetova sposobnost likovnog izražavanja je imanentna i neizbježna. Dalje tvrde da se dijete likovno izražava kako bi prikazalo ono što ga intrigira i ushićuje. Jednostavno je oduševljen materijalom i samim radom. Ovdje bitnu značajku nose doživljaji i aktivnost Tijekom svog likovnog izražavanja dijete neprestano izmjenjuje i razvija koncept rada. Iz tog razvitka iščitavamo dječju želju za spoznajom i iskazivanjem doživljaja. Možemo zaključiti da je likovnost oduvijek bila prisutna u čovjekovu životu. Jer kao što Bodulić (1982) tvrdi, dječje crtanje je odraz dječje emocije, mašte, memorije i ekspresije, drugim riječima produkt ili stvaralački čin svih unutarnjih i vanjskih procesa. U dječjem crtežu Bodulić (1982) nalazi ponavljanje značajki koje nalazimo u općenitom ljudskom likovnom stvaralaštvu kroz povijest umjetnosti. Promatranje dječjeg stvaralaštva nam oživljava razvitak likovnosti. No, ono se mnogo brže događa. Primjećujemo prisutnost razbacanosti likova (konglomerat), plošni prikaz volumena, slojeviti prikaz prostora, hijerarhijske proporcije i razmještaj likova te različite naivne pristupe realnosti. Prve crte u dječjem crtežu često asociraju na radove H. Hartunga i W. Kandinskog. Plošno prikazivanje volumena je prisutno kod djece ali i u japanskom i egipatskom slikarstvu, te oslikavanju grčkih vaza i umjetnosti srednjeg vijeka. Kada primijetimo dva objekta koja izgledaju poput refleksije u dječjem crtežu, instinktivno se prisjetimo slikara Chagalla. Postavljanje likova u imaginarni, nepostojeći prostor koji je nerijetko dupliciran i neobičan, je karakterističan za dječje stvaralaštva kao i za mnoge kubiste.

No treba imati na umu, posebno u nastavi, kada promatramo i analiziramo dječji crtež, da je likovni izraz autentičan te prvo pokazuje djetetov vlastiti izraz sebe a ne hotimično umjetničko izražavanje koje je prisutno kod odraslih. Ono je prvotno psihološki proces a tek tada likovno – umjetnički. U njemu iščitavamo apsolutnu djetetovu slobodu izražavanja koja je utemeljena na njegovoj imaginaciji, znatiželji i mišljenju. Bodulić (1982, 28 str), kako bi potkrijepio te izjave, citira našeg književnika Juru Kaštelan koji je vrlo lijepo napisao o dječjem crtežu: „Djeca su stvaraoci. Ona od svega prave umjetnosti sve što stvaraju umjetnost je. Djetinjstvo, stvaralačka sloboda i umjetnost riječi su istog značenja. I kad prestanemo biti djeca,

kad se našim očima i našoj svijesti ukazuje granice stvarnog svijeta odraslih ljudi, vraćamo se djetinjstvu kao izvoru stvaranja, prvotnoj slici svih naših mogućnosti“ . Kao što je rečeno, pri stvaralačkom činu, veliku ulogu igraju za dijete doživljaji i akcija. Shodno tome, dječje okruženje moramo obogatiti likovno – umjetničkim produktima i doživljajno raskošnom okolinom. Zato što se u mizernom opusu slikovnih predodžbi djetetu ne može oblikovati bogata mašta. Dijete treba uključiti sva svoja osjetila, kognitivne sposobnosti, motoriku i emocije kako bi bolje uvidjelo i izrazilo stvarnost oko sebe. Dokazano je da pokret, zvuk, miris, svjetlo, boje i oblici nadražuju i zaokupljaju dječju pažnju, ključnu sastavnicu nastave jer bez pažnje, nemoguće je i likovno izražavanje i procjenjivanje radova (Bodulić, 1982). Ako želimo pokrenuti, zapaliti dječju kreativnu maštu, potrebno je zadati motive kojima je moguće i tu maštu aktivirati. U motivima mora biti mjesta za nešto neobično, čudno, interesantno, nesvakidašnje, besmisleno, drugačije, čudnovato i fantastično..

4. BOJA

4.1. ŠTO JE BOJA?

Boja je svugdje oko nas, sveprisutna. Oduvijek dio naših života. Ali što je ustvari boja, kako nastaje te zašto određeni predmeti imaju određenu boju? Boju možemo sagledati s tri aspekta: fizičkog, kemijskog i psihološkog. Parac – Osterman (2013) nam ukratko objašnjava da je boja s fizičkog aspekta jednostavno obilježje svjetla, s kemijskog nas upućuje na strukturu određenog kemijskog spoja a sa psihološkog to je kompliciran postupak koji uključuje neurone i signale u našem umu. Detaljnije objašnjenje nalazimo u katalogu „Moć boja“, koji kaže da je: “boja je proizvod svjetla i vida. Da bi fenomen boje bio moguć, potrebna su tri elementa: izvor svjetlosne energije, predmet na koji pada ta energija (što u krajnjem slučaju može biti i zrak) te čovjek (ili životinja) koji posjeduje složeni biološki i kulturalni aparat koji se sastoji od oka i mozga (Brenko, 2009, str 7).

Drugi aspekt, kemijski, osim što se dotiče kemijske strukture spoja, označava boju kao tvar za bojenje koja sadrži svojstvo kojim može bojati neki bezbojni materijal.

“...Za razliku od boja, pigmenti su svojstvo predmeta, tvar koja nam omogućava raspoznavanje tih neopipljivih valnih duljina. Oni stvaraju nama vidljivu boju tako što upijaju samo određenu valnu duljinu. Kad naše oko vidi cijeli raspon vidljivog svjetla, ono ga vidi bijelo. Valnu duljinu koju pigment nije apsorbirao, odnosno onu koju je reflektirao, vidimo kao boju.” (Brenko, 2009., str 7).

Proces doživljavanja boja ujedinjuje sva tri navedena aspekta s naglaskom na psihološki koji se odvija na samom kraju u ljudskom mozgu. Zato što boja nije samo proizvod svjetla i vida, ona je proizvod nas samih. Prvotno ju trebamo doživjeti, opažati, kako bi pojam nje nastao u našoj svijesti. U tom činu sudjeluju naš um, mašta, spoznaja itd.

“...Samo kad svjetlost elektromagnetskih valova određene duljine dođe u interakciju sa stanicama u mrežnici oka koje sadrže jedan od tri pigmenta fotoreceptora (crveni, plavi i zeleni), naš će mozak prepoznati boju” (Brenko, 2009., str 7).

Kako bismo bolje shvatili ova objašnjena trebamo pogledati povijest boje I redosljed otkrića koja su dovela do današnjeg poznavanja boje.

4.2. POVIJEST BOJE

Boje postoje oduvijek. Goethe (2007) navodi kako su stari narodi poznavali boje u svojoj okolini kroz prirodne pojave poput žutog svjetla koje dolazi s početkom dana Iii plave boje koja se javlja s dolaskom noći. Prirodno, kako se čovjek razvijao, tako se razvijala i njegova znatiželja I njegove sposobnosti. Naglim razvojem civilizacije proporcionalno je raslo i zanimanje za boje. Stoga nije ni čudo što se prvi pomak u znanju o bojama dogodio u Grčkoj među najvećim filozofima, poput Aristotela koji je još u 4. stoljeću pr.Kr. prvi utvrdio osnovne boje kojima je pribrojao simbolička obilježja suprotnih elemenata u svijetu poput sunca i mjeseca, muškarca i žene, širenja i sužavanja, vode i vatre te zemlje i zraka. (Milković, Zjakić, 2010).

Tim otkrićem se utvrdio temelj za daljnja istraživanja I pothvate na području boja. No, znatni preokret se dogodio tek 1676. godine otkrićem bijelog spektra. Isaac Newton je otkrio novi niz boja kada je razlomio bijelu svjetlost u trostranoj prizmi. U tom duginom spektru boja je uočio sedam boja : crvenu, narančastu, žutu, zelenu,

plavu, indigo i ljubičastu. Smatra se da je broj sedam izabrao iz praktičnih razloga, kako bi boje odgovarale notama u muzičkoj ljestvici (<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/boja.htm>, preuzeto 24. 1. 2020.). Današnji spektar ne sadrži indigo boju. Crvena i ljubičasta se nalaze na krajevima spektra a prema sredini su smještene plava i zelena.

Kako zaista vidimo te boje, nam je bolje objasnila Helen Graham (1998, str 8) napisavši “da se spektar vidljive svjetlosti kreće se između 380 i 760 nm. Svaka varijanta u valnoj dužini unutar ove trake energije može se osjetiti ljudskim okom i interpretirati kao specifična boja. Valna dužina crvene boje je najduža, ima najnižu frekvenciju i najmanje energije, dok ljubičasta boja ima najkraću valnu dužinu, najvišu frekvencije i najviše energije”.

Newtonovo otkriće je bilo novo polazište za daljnje saznavanje o bojama, koje se razvijalo i znatno proširilo u 18. stoljeću. Znanstvenici su tada napravili detaljnije podjele boja . Prvotno su krenuli od kromatskih (“šarene” boje, boje spektra) i akromatskih (siva, crna i bijela, “nešarene”). Dalje su ih razvrstali prema pravilu miješanja i nastajanja na primarne (žuta, plava, crvena), sekundarne (zelena, ljubičasta, narančasta) i tercijarne (koje nastaju miješanjem sekundarnih boja). Također se govorilo komplementarnim, neutralnim, pastelnim; čistim i nečistim bojama, hladnim i toplim, statičnim i dinamičnim, bliskim i dalekim. Po tim podjelama na crnu i bijelu se više nije gledalo kao na boje. (Brenko, 2009). Dakako, to nije bilo sve. Proučavanje boja se samo produbilo s vremenom, od navedenih podjela do elemenata, to jest dimenzije samih boja koji su nijansa ili ton, svjetlina, intenzitet, zasićenost (Trstenjak, 1978) sve do psihološkog aspekta boja.

Unatoč mnogim znanstvenim objašnjenjima koja se dotiču boje, neki književnici se radije prepuštaju mističnosti boja poput Finlaya (2007, str. 9) koji tvrdi da su “boje poput zvuka i mirisa, to jest odgovor ljudskog mozga na valove koji se određenim obrascima kreću svemirom i koji postoje samo kao interakcija našeg mozga i prirode.” Ili pak pjesnika John Keatsa koji je godinama poslije otkrića spektra proklinjao dan kada je Newton uništio svu poetičnost duge svodeći je na prizmatske boje ali i dalje tvrdeći da su boje ipak izmišljotina naše mašte. (Brenko, 2009, str 8).

4.3. KULTURA I SIMBOLIZAM BOJA

Boje nisu samo intrigirale znanstvenike, filozofe i književnike. Boja je bila i jest sastavni dio društva te dan danas igra veliku ulogu u ljudskom životu. Prema Brenko (2009) boje su predstavljale poziciju u društvu, fizičko stanje, bogatstvo, emocionalno stanje, nacionalnu i političku pripadnost, rod itd. Prijašnje civilizacije i narode su upozoravale na moguću opasnost. Služe nam za iskazivanje emocija ili funkcionalnu organizaciju prostora u kojem obitavamo.. Boje su prisutne u apsolutno svim segmentima ljudskog života: u prirodi, prometu, arhitekturi, modi, reklamama, hrani, umjetnosti i sl. Nije bila rijetkost da su imale funkciju i u kategorizaciji, postavljanju reda, prepoznavanju i vrednovanju, elitnoj strukturizaciji i slično.

Različiti običaji različitih naroda su se odvijali pod izravnim utjecajem boja. “Kod sjevernoameričkih Indijanaca svakom od šest kozmičkih područja pripisuje jedna sveta boja: sjever je žut, zapad plav, jug je crven, istok bijel; zenit je raznobojan, a nadir crn” (Brenko, 2009, str 9) dok pak “...u Indiji boja tradicionalno označuje kaste. Brahmane, svetu kastu, simbolizira bijelo. Oni uče i podučavaju. Kšatrije, vojničku kastu, crveno. Vaišije, trgovačku kastu, žuto, a šudre, kastu sluga, crno. Bijela, kao boja duhovnosti i crvena, kao boja rata i krvi imaju univerzalnu simboliku” (Brenko, 2009, str 9).

Informacija da boje posjeduju ljekovite učinke starim narodima i religijama nije bila strana. Određeni religijski hramovi su bili sagrađeni tako da se zrake sunca, baš poput Newtonove bijele prizme, prelamaju u svih sedam boja spektra i time pozitivno utječu na vjernike koji posjećuju hram. Katedrale su prema primjeru hramova, upotpunjene raznobojnim vitrajima koji bi oplemenili unutrašnjost katedrale i time samim raspoloženje posjetitelja. Čak su nam danas boje korisne, u modernoj medicini, pod nazivom kromoterapija. Plava pozitivno djeluje kod novorođenčadi koja su oboljela od žutice, dok se preporučuje da se osobe s rizičnom niskim tlakom izlažu crvenoj, narančastoj i žutoj boji, a osobe s visokim tlakom plavoj i zelenoj. (Brenko, 2009)

Međutim, značenje boje se mijenjalo s razvojem društva. Boje imaju svoju povijest jer ih ni ljudi nisu uvijek doživljavali na isti način. Pastoreu (2005, str 16) tvrdi “

kako se nije promijenio naš senzorni aparat, već naš doživljaj stvarnosti koji je povezan s našim znanjem, rječnikom, imaginacijom, kao i našim osjećajima, dakle svime što se razvijalo tijekom vremena”.

Značenja koja pridodajemo bojama mogu se razlikovati ili pak podudarati, od nacije do nacije pa čak i od čovjeka do čovjeka te su podložna i vremenskoj promjeni. Na primjer, u Kini, tradicija nalaže da mladenka na svadbi nosi haljinu crvene boje, no u današnje vrijeme, vjerojatno zbog suvremenog i općeprihvaćenog mišljenja, mladenke nose bijelu vjenčanicu tijekom obreda a tek kasnije prekriju tu vjenčanicu crvenim kaputićem. Isti slučaj nalazimo na Tajlandu, gdje je kao u većini zemalja, crna boje, boja žaljenja preminulog, dok je u prijašnjim vremenima to bila bijela. U određenim religijama crvena može predstavljati vjeru i predanost prema bogu, a s druge strane može predstavljati ubojstvo, pogublje i nemoralnost. Zelena je pak sudeći po statistici, općeprihvaćena kao simbol ekologije i zaštite prirode. (Brenko, 2009)

Nadalje, boje mogu nositi osobna značenja ili predstavljati simboličnost na svjetskoj razini. Crvena i ružičasta su srodne boje koje dijele slična simbolična značenja, pogotovo na području ljubavi, no više je nego očito da ćemo drugačije “prihvatiti” crvenu i ružičastu haljinu. (Brenko, 2009)

4.4. PSIHOLOŠKI UTJECAJ BOJA

Međutim, boja nije imala samo utjecaj u razvoju društva. Boja je uvelike utjecala i na pojedinca budući da ovisi o vlastitoj percepciji. Mi određujemo što boja znači za nas. Svaka osoba vidi boje na različiti način koji uz to ovisi uvelike i o drugim okolnostima, poput svjetlosti, klimatskih uvjeta i godišnjih doba. Iz tog razloga različito utječu na nas kao pojedince. Psiholozi su dokazali kako određene boje mogu “uključiti” naša osjetila, indirektno utjecati na psihu i ljudsko ponašanje, u nekim slučajevima čak prouzročiti automatsku reakciju. Neka su istraživanja došla do rezultata da ljudi s trajno oštećenim osjetilom vida vrhovima prstiju doživljavaju boje. Za crvenu su rekli da ostavlja topli i hrapavi dojam a za plavu glatki i hladni. To ukupno djelovanje se zasniva na doživljaju kojeg vežemo uz specifičnu boju. (Brenko, 2009)

Zato se vjeruje kako svaka boja ima psihološki učinak, doživljaj na pojedinca i simboličko značenje koje se veže uz te doživljaje.

Za žutu boju se kaže da je izrazito topla i sjajna. Istraživanja su pokazala da potiče rad živčanog i kognitivnog sustava. Znatno poboljšava sposobnost pamćenja i komuniciranja. (Brenko, 2009) Goethe (2007) tvrdi da žutu simbolički definira vedrina i živahnost. Kada je potpuno „čista“, uzevši u obzir njenu zasićenost i intenzitet, pruža nam dojam topline i ugone. U situacijama kada je „prljava“ poput sumpora, može stvoriti osjećaj neugode u kombinaciji s osjetljivošću. Iz tog razloga Goethe (2007, 261 str) govori „da se jednim pokretom boja časti i miline pretvara se u boju sramote, odbojnosti i neugode“. Slažući se s Goetheom, Trstenjak (1978) govori da doživljaj žute ovisi o njenim elementima, ostavljajući na nas dojam odbojnosti i odvratnosti ili pak jasnoće i optimizma, nametljivosti i bezobzirnosti te sirove strasti.

Crvena se oduvijek smatrala bojom emocija, često emocijom bijesa. Nije slučajnost da osobe kada „izgube živce“ i pobjesne, potpuno pocrvene u licu. Dokazano je da crvena ima mnogostruke utjecaje na čovjeka. Otvara apetit ali i motivira čovjeka na ofenzivno ponašanje. U medijima se često koristi za stimuliranje erotičnosti u ljudima (Brenko, 2009). Trstenjak (1978) ju simbolički veže uz život i ljubav, vrućinu i fizičku aktivnost, moći i strastvenost. U crvenoj nalazi motivaciju za savladavanje prepreka i motivaciju za življenjem. Suprotno tome, Goethe (2007) za crvenu kaže da je boja ozbiljnosti i dostojanstvenosti ali isto tako i milosti i dražesti..

Za plavu boju Goethe (2007) govori da neprestano sadrži dojam hladnoće i tame te da na naše oči djeluje na neobičan način. Istovremeno može predstavljati energiju ali i „ništavilo“, mir i nemir, kao da ujedno se odmiče od nas ali nas i privlači. Dobar primjer nalazimo u prostorijama obojenim u plavo koje nam daju pozitivan dojam prostranosti ali ujedno i dojam praznoće i hladnoće. Psiholozi se slažu da može imati opuštajući učinak, ali to naravno ovisi o njenim tonovima. Trstenjak (1978) joj je pridodao mnogo više značenja od Goethea poput: beskrajnosti, dubine, uzvišenosti, razdaljine, diskretne uzdržanosti, harmoničnosti, osjetljivosti, nježnosti, vedrine pomiješane s tugom i žalošću, melankolije. Ogromno plavetnilo ga je uvijek asociiralo na mističnost s osjećajem hladnoće i pokornosti, gdje god čak i pasivnosti.

Zelena boja, prije svega, nas asocira na prirodu i njezine značajke: život, plodnost, snagu, ponovno rođenje, obnavljanje, besmrtnost. Iako zelena boja može utjecati na pozitivne kao i negativne emocije, možemo se složiti da sva svoja simbolička značenja crpi iz okoline pogotovo u vrijeme proljeća. Ona je "ljudska boja" (Brenko, 2009). U njoj naše oko pronalazi jedinstveno zadovoljenje. Goethe (2007) tvrdi da na naše psihičko i duhovno stanje djeluje smirujuće i opuštajuće. Pomaže kod stanja depresije i anksioznosti. Poboljšava našu samokontrolu i razumnost. Prema tome, nije ni čudo što su prostorije u kojima se često boravi zelene boje. Za Trstenjaka (1978) zelenu je bitno predstaviti kao odnos plave i žute, čija su simbolička značenja, prema njemu, u suparničkim odnosima. Jedna smiruje a druga uznemirava. Plava koči kretanje žute. Stoga, njihovim miješanjem dolazimo do potpune neutralnosti i mira, što jeustvari i zelena boja. Tada predstavlja novi život i početak, nadu koja je suprotstavljena očaju. Boja za čovjeka koji je zadovoljan svim aspektima svog života. No, s druge strane, zelena s trunkom žute postaje boja zavisti, zato se često upotrebljava fraza "pozelenio od zavisti". (Goethe, 2007)

Narančasta boja, produkt sjedinjavanja žute i narančaste, u sebi spaja njihovu energiju i veselje, s time je i manje napadna te predstavlja entuzijizam, opčinjenost, čvrsti stav i privlačnost. Često ju povezujemo s prirodnim pojavama poput zalaska sunca i tropskih značajki. Također, simbolizira snagu i ustrajnost a mnogi spominju njen pozitivni utjecaj na apetit i zdravlje. (Milković, Zjakić, 2010). Uz to stvara osjećaj topline i izražajnosti te pokreće motorički i živčani sustav ujedno djelujući na pozitivno raspoloženje (Koraj, 1999).

Na ljubičastu Trstenjak (1978) gleda kao na sjedinjenje plave i crvene. Tim sjedinjenjem, ona označava nezamjetan nemir, ustrajnu unutrašnju aktivnost i prikrivenu tajnu. Ljubičasta je boja ispaštanja, donosi nam osjećaje jednostavnosti i skromnosti, trpljenja i utučenosti. Za čovjeka je čežnja za nedostižnim ciljevima, koja ga ujedno ispunjava osjećajem sjete i žalosti. Prema Koraj (1999) ona simbolizira svečano i ukočeno ozračje te strpljivost, tihe strasti ali i korotu.

U kršćanstvu, ljubičasta je boja poniznosti, suprotstavljena boji purpura koja je boja moći. Goethea nije zadivila ljubičasta za koju je rekao da ga asocira na živahnost bez radosti koju isključivo nose pripadnice ljepšeg spola. (Brenko, 2009)

Smeđa boja nas prvotno asocira na nešto zemaljsko, čvrsto pod našim nogama, u sukobu s nebeskim plavetnilom. Podsjeća nas na blizinu tla. Konkretna, apsolutna, postojeća, fizička, čvrsta, gruba. Za nas ona postoji sama po sebi, kao dio svakodnevnog života, nešto zdravo, praktično i neprestano. (Trstenjak, 1978).

Iako se crna i bijela ne smatraju bojama, one također imaju određeno djelovanje na pojedinca. Goethe (2007) tvrdi da crna, boja tame, stavlja ljudsko oko u čin mirovanja, dok ga bijela, boja svjetlosti, aktivira. No, to nije prvi put da su ove „neboje“ predstavljale suprotnosti. Demokrit, na primjer, za bijelu boju je rekao da je glatka, a za crnu da je hrapava. Neki su ih pak ujedinili, s obzirom na njihovu jedinstvenost, poput povijesnih reformacija i protureformacija koje su ih smatrale bojama morala koje simboliziraju suzdržano držanje i strogoću (Brenko, 2009). U prošlim vremenima i različitim kulturama, u istom su trenu predstavljale žaljenje za izgubljenim osobama; no Chevalier i Gheerbrant (1983) tvrde kako tuga u crnome ostavlja dojam očajanja za razliku od tuge u bijelom koja u nama uvijek budi nadu za novim početkom.

Kao što je rečeno, crna, tehnički gledano nije boja; crni objekti upijaju sve boje poznatog nam spektra, a nijednu ne reflektiraju. No, s druge strane, neki predmeti reflektiraju dio svjetla a izgledaju crno (Brenko, 2009). Crna nam je oduvijek djelovala misterioznom. Ona je znak moći i neustrašivosti, ali se smatra i antibojom (Brenko 2009). Pastoreu (2005) je rekao da postoji loša i dobra crna. Za njega ona je simbol skromnosti i poniznosti. Budući da je i predstavница tame, često je za nas ona strah od nepoznatog.

Bijela je, bez sumnje, boja svjetlosti i lakoće. Za razliku od crne, bijela reflektira sve boje poznatog nam spektra. U kulturama se često povezivala s pojmovima poput čistoće i nevinosti te mira i blaženstva. S lingvističkog aspekta, bijelo znači isto što prazno i nepoznato. Dok s emocionalnog aspekta, simbolizira zatvorenost prema drugima, ponos i nedodirljivost, drugim riječima boja usamljenosti. (Brenko, 2009)

I na kraju dolazi siva, koju Trstenjak (1987) predstavlja kao kompromis između bijele i crne, tame i svjetlosti, neutralnost između rata i mira. Nestabilnost osobnosti, stalna netrpeljivost, doslovno bezbojnost. Walter Koch kaže za nju da je mutnost sama po sebi. Može nositi značenje neodređenosti, nevažnosti, nebitnosti,

bezosjećajnosti. Psiholozi kažu da loše utječe na ljudsku radnu produktivnost, čine čovjeka tupim i lijenim. Za žene koje preferiraju sivu odjeću je rečeno da su emocionalno hladne, nepristupačne i sklone skrivanju isitne.

Utjecaj boje na čovjeka je oduvijek bilo, te još uvijek je, relevantno pitanje psihologa. Dokaz tome su razna istraživanja poput Licherovog testa koji se zasniva na simbolici boja. Test polazi od načela da tko voli boju ujedno voli i njezina svojstva. Na osnovu izbora možemo zaključiti o čovjekovim osobinama ili crtama ličnosti (Trstenjak, 1978).

Uz to, postoji test piramida od M. Pfistera. Ispitanik dobije zadatak izabrati 15 kvadratića različitih boja koje treba grupirati u strane peterostrane piramide. Iz toga se mogu izvući određeni zaključci o karakteru čovjeka. M. Pfeister je zaključio da uobičajena osoba preferira plavu (žene) te crvenu (muškarac) boju. Zelena dolazi na treće mjesto, koja je posebno privlačna umjetnicima i mentalno oboljelim osobama. Dječaci i psihotični ljudi najviše naginju žutoj boji. Rezultati su pokazali da muškarci, a pogotovo dječaci između 10 i 14 godina, vole narančastu boju. Ljubičasta, koja tu može biti kao pokazatelj emocionalne nestabilnosti, je prvenstveno omiljena ženama i šizofreničarima. Smeđu, također, prije biraju žene nego muškarci. Djevojčice usporenog razvoja vole je više nego ostale boje. Ljudi normalnog psihičkog stanja u rijetkim slučajevima odabiru sivu i bijelu boju. Svi ti odnosi su bili ispitani na brojnim primjerima, provjereni na osnovi statističkih metoda te ocijenjeni i tek onda sastavljeni u složeni psihodijagnostički sistem (Trstenjak, 1978).

Naravno, treba uzeti u obzir da navedeni testovi zastupaju različite filozofske poglede, tako da možemo zaključiti da teorije o korištenju boja kao sigurnog pokazatelja čovjekovog stanja i ličnosti su neplauzibilne.

4.5. DIJETE I BOJA

Boja u ljudima izaziva ogromnu vedrinu. Baš kao i svjetlost, nužno je potrebna oku. Svima nam je poznat osjećaj osvježenja koji dobijemo kada ugledamo mali, osvijetljeni dio turobne okoline koji nam u tom trenutku omogućava da ugledamo boje (Goethe, 2007). Ako u ljudima boja budi barem djelomičnu radost, kod djece

zacijelo izaziva neizmjernu. Kao što dijete ima razvoje likovnog stvaralaštva koje se podudaraju s povijesnim razvojem čovječanstva, tako pokazuje i različite sklonosti boji u različitim periodima. Iz tog razloga možemo proučavati izražajnu vrijednost boje kroz dječji razvoj, kroz koji je izrazito zanimljivo promatrati postepeno preoblikovanje osjećaj za linije, boje, oblike i prostor (Trstenjak, 1978).

Tehnički gledano, čovjek na svijet dolazi slijep budući da novorođenčad ne primjećuje svjetlo a tako ni boje. Poslije par tjedana dijete počne postepeno reagirati na svjetlost, a osjećaj za boje se javlja u drugoj godini, a prema stručnjacima, doseže vrhunac u trećoj ili četvrtoj godini. Veći dio djece može raspoznati obojene oblike u drugoj godini ali ujedno uživaju i u slikama koje su izokrenute. Taj primjer nam upućuje da djeca u toj dobi još ne mogu pravilno prepoznati predmetne slike. Posljedicom neprestanog razvoja vida, djeca u periodu od četvrte do šeste godine počnu razlikovati šarene apstraktne figure. Od devete godine nadalje mijenja se djetetova realistička usmjerenost i s njom realističko primanje boja. Sukladno fazama likovnog stvaralaštva, djeca se u jednom periodu izražavanja bojom okreću više krutom realizmu. Iz tog razloga psiholozi zaključuju da je predškolsko doba upečatljivo razdoblje po rastućem prevladavanju shvaćanja boja (Trstenjak, 1987).

U tom dobu se učenike se sustavno navodi prema prepoznavanju osnovnih boja i njihovi tonskih i kromatskih vrijednosti npr.: zeleno kao trava, žuto kao limun itd. Ali što se tiče izbora boja, u području slikanja, tijekom faze šaranja, djeca ne pridaju veliku važnost obojenim plohama. Kao što je rečeno u prošlim poglavljima, odnos pojedinca i boje je isključivo individualan. Izbor boje uvelike ovisi o trenutnom raspoloženju učenika, i time nam ukazuju na njegovo emocionalno stanje. (Grgurić, Jakubin, 1996). Tako se boje mogu koristiti u procesu doživljavanja i shvaćanja emocija kod djece u predškolskoj i mlađoj školskoj dobi pomoću likovnog izražavanja. U knjizi Zvezdane Čagalj (2004, str 2), Kad se žutom bojom obojaju oči, nekolicina učenika je dala sljedeće izjave koje sadrže njihovo mišljenje o povezivanju doživljaja i boja:

“Toplina može doći od sunca, ali i od previše voljenja, onda ti je najvrućije, možeš se i oznojiti. Najbolje znaš da ti je toplo ako ti je prije bilo puno ledeno. Toplina je žute boje i miriše na žutu temperu” (Mirko, 5 godina).

“Toplina je žute boje, a kad je jaka može biti i narančasto - crvena. Ona peče. Meni se zažari lice i uši kad mi je vruće i od srca, i od vatre, i od sunca. Toplina miriše. Kad je velika onda i malo smrdi, onako na izgoreno, a kad je manja onda miriše na žuti cvijet” (Antonija, 5 god).

“Tuga može biti bilo koje boje. kad si tužan, ni jedna ti boja nije vesela” (Tomislav 3,5 god).

“Tuga je crne boje. Tuga je uvijek okrugla i krupna kao kiša. Ista je i po noći i po danu. Tuga spava kad i ja spavam. Prođe mi kad me netko zagrlj” (Ana, 4,5 god).

Boju kao pokazatelja emocionalnog stanja djece zagovarao je i Trstenjak koji u svojoj knjizi *Človik in barve* (1978,179/199 str) iznosi pregršt psiholoških analiza dječjih crteža oslanjajući se na uporabu boje. Analizom različitih crteža doneseni su sljedeći zaključci: djeca koja pretjerano koriste tople boje (crvena, žuta i narančasta) prijateljski su nastrojena i vole se igrati u društvu dok djeca koja koriste hladne boje (zelena, plava, smeđa ili crna) su suzdržanog ponašanja, pomalo agresivna i vole se igrati sama. U kasnijim razdobljima, ako dijete i dalje pretežito koristi tople boje ono je najčešće pretjerano osjećajno. Pretjerana uporaba crvene može značiti buntovan karakter, dok pretjerano korištenje plave boje kod predškolske djece ukazuje na unutarnji sukob između želje za odraslošću i želje za djetinjstvom. To se najčešće događa kada dijete dobije mlađu sestru ili brata. Djeca koja pretežito koriste žutu boju su najčešće sretna, djetinjasta i obično se slažu dobro s ostalom djecom. Psiholozi su zaključili da djeca koja inače ne koriste žutu boju, koriste ju samo u sretnim razdobljima svog života. Zelena boja označava manjak spontanosti i iskrenosti u osjećajima. Djeca koja prvotno odabiru zelenu boju su vrlo suzdržana, zadovoljna sama sobom, vjeruju u sebe te su sklona pokoravanju. U razredu ih učitelj često predvidi, jer se ne guraju naprijed te pokazuju rijetku discipliniranost. Pretežita upotreba crne boje ukazuje na manjak suosjećanja. Takva djeca potiskuju svoje emocije, pogotovo strah, kritička su i realistička, ne rijetko su visokog intelekta. Ako dijete obično koristi narančastu to nam može ukazivati na lako prilagođavanje svojoj okolini. Takva djeca katkad imaju bojažljivi karakter. Smeđa boja, koja simbolično ukazuje zemlju i tlo, a s time i prljavštinu, pojavljuje se u slikama djece koja su odrasla u okružju sa strogim higijenskim pravilima. Dijete time pokazuje želju za

dodirom sa zemljom. Ljubičaste nijanse boje kod djece su veoma rijetke, a ako ih i koriste, obično su u vezi sa žutim tonovima.

No, moramo imati na umu, kada govorimo o analizi i vrijednosti boje na dječjim crtežima, moramo uz boje koje upotrebljavaju, isto tako uzeti u obzir i linije, oblike i dimenzije u kojima su raspoređene te boje. Boja dobiva svoju pravu potpunu vrijednost tek onda kada je promatramo u odnosu s linijama i oblicima. Same boje nam otkrivaju dječji emocionalni život. Linije i figure nam pak otkrivaju pravac i razinu samokontrole. Boje u obliku krugova obično označavaju osjećajni karakter dok okomiti i linijski oblici mogu pokazivati agresivni karakter. Djeca koja se koriste ravnim linijama neovisna, upečatljiva, ali ofenzivna. Nasuprot tome, djeca koja koriste savijene oblike su društveno ovisni, a djeca koja koriste okrugle oblike skromna i malko nesigurna. Okrugli oblici su česti kod djevojčica, a okomiti kod dječaka. Prostorne dimenzije nam pokazuju mogući utjecaj okruženja na dijete. Djeca koja vole prelaziti nekontrolirano bojom preko druge boje, izražavaju želju da tako sakriju svoje osjećaje i potisnuta sjećanja, dok djeca koja rado miješaju boje imaju prilagodljivo ponašanje. Suprotno tome, djeca čiji se oblici i boje uopće ne dodiruju, nerijetko su svojeglava i kruta.

Međutim, Grgurić i Jakubin (1996) upozoravaju raširena mišljenja o bojama kao pokazateljima djetetovog unutarnjeg stanja. Istraživanja su pokazala da na odabir boja u inicijalnim fazama školovanja utječu slučajni čimbenici poput raspoloživih boja u bliskoj okolini. S time se slaže Belamarić (1986) koja tvrdi da različite likovne tehnike dijete upotrebljava po slučaju praktičnosti, to jest kako mu "padne na pamet". Za dijete je tada izmjena boja samo igra. Ako promatramo te rezultate, boja nam zapravo ne otkriva unutarnje stane učenika, nego informaciju da mlađa djeca koriste boje bez samospoznaje o vlastitim emocijama. Ali psiholozi i radnici s mladima ih dalje proučavaju u kontekstu indikatora psihičkog stanja čovjeka. Imajući na umu da nam boje mogu poslužiti pri „dijagnozi“ karaktera djeteta u likovnom izražaju i da u nekim slučajevima djeca povezuju emocije i doživljaje s bojama, više je nego prihvatljivo da se kao takve koriste u nastavi.

S time na umu, Trstenjak (1987) tvrdi da se boje kao vizualna pomagala u nastavi ne bi trebala koristiti samo kada imaju značenje pomoćnog sredstva nego onda kada je i samo sebi svrha. Pogotovo kada umjetnik pokušava svoje stvaralačke misli bez

konkretnog predmeta prenijeti pomoću boje na platno i tako realizirati svoje misli. Pred nama se nalazi svijet boja koji indirektno djeluje na stvaralačko mišljenje i maštu pojedinca, na bogato proširivanje njegova unutrašnjeg života. Ta uloga boje najviše je vidljiva u nastavi likovnog i općenito umjetničkom obrazovanju.

Neke od savjeta uporabe boje u nastavi možemo naći kod Belamarić (1986) koja govori kako bi bilo moguće da djeca potpuno dožive boje treba im dati velike formate papira i izbor boja. Tada dijete samo bira boju s kojima ujedno stvara jedinstvenu vezu, tada će boje imati značenja kako za njih tako i za nas. Kako bi djeca potpuno doživjela boju treba im dati da sami oboje cijelu površinu papira različitim bojama. Prema tome, moguće je i uvidjeti osobni pristup likovnom izražavanju kroz doživljaje i boje. Na primjer, kod crtanja kognitivnih doživljaja, dijete je crtalo točkaste figure govoreći da je to osjećaj hladnoće jer se tako koža "ježi kada je hladno". Drugo dijete pak koristi nijanse ljubičaste kao razine hladnoće. Na osnovi izloženog, Belamarić (1986, str 238), lijepo zaključuje kada piše da "sudeći prema likovnim radovima, djeca su zainteresirani i gotovo objektivni promatrači životnih odnosa i reakcija koje nazivamo osjećajima".

Međutim, kao što smo rekli, tu se nalazi više faktora. Trstenjak (1987) upozorava da kada govorimo o utjecaju boje u dječjem stvaralaštvu u nastavi, moramo shvatiti da je to moguće samo ako sagledamo utjecaj boje na aspekt cjelovite ličnosti, to jest životnog iskustva koje čini opažanje stvarnog života. Boja sama po sebi je samo apstrakcija u kojoj nije vidljiv život. Dokaz tome je mogući slučaj u kojem određena boja učeniku postane odbojna ako je prisutna u odjevnom stilu učiteljice koja učenika otvoreno ne voli. To se može toliko pojačati da spomenuti učenik ne želi upotrijebiti tu boju pri likovnom stvaralaštvu. Slični učinak mogu imati i boja kose ili očiju koja djetetu može postati odbojna ako mu je ta osoba antipatična. Takva pojava se naziva psihičko sljepilo za boje. Dijete zbog mučnih i neugodnih događaja, može postati mentalno slijepo za boje koje su bile povezane s tim događajima, odbija i izbacuje te boje iz svoje psihe.

5. PRAKTIČNI DIO

5.1. IZVEDBA RADOVA

Radovi su ostvareni razradom četiri različite nastavne jedinice. Sati su realizirani u četiri različita razreda. Sudionici su u dobi između 6. i 11. godine, to jest učenici od prvog do četvrtog razreda, kada djeca pripadaju prema psihičkom razvoju fazi konkretnih operacija i fazi intelektualnog realizma u svom likovnom stvaralaštvu, što znači da ostvaruju značajni pomak u svom kognitivnom razvoju (Berk, razvojna) i da su likovno sposobni shvatiti apstrakciju, bogatije se izražavati, a još su uvijek prepušteni vlastitom svijetu mašte (Grgurić, Jakubin, 1996). Iz tog razloga je napomenuta razvojna faza najbolja za provedbu nastavnih jedinica koje se baziraju na nevizualnom motivu, to jest samom doživljaju. Budući da je motiv nevizualan, izbjegnute su bilo kakve konkretne pojave ili predmeti. Iz tog razloga ne znamo gdje se doživljaji iz teksta točno nalaze ni kuda su točno krenuli. Doživljaji su ciljano bili složeniji i drugačijeg karaktera; neugodni i ugodni kako bi se izbjeglo klasično predstavljanje osjećaja pod utjecajem okoline, na primjer crvena ljubav. Uz to doživljaji u tekstu su ciljano prikazani u određenim odnosima i aktivnostima kako bi se izbjegla statičnost slike.

Nastavne jedinice su izvršene u 1. B, 2. B, 3. B i 4. B razredu Osnovne škole Milana Langa u Bregani. Budući da su nastavni sati realizirani za vrijeme pandemije koja je ujedno utjecala i na promjenu školstva, određene su prilagodbe izvršene te su sati prezentirani i konkretizirani putem „online nastave“, to jest virtualne nastave. Putem virtualne nastave satovi su mogli biti ostvareni na dva načina: putem virtualnog predavanja (grupni videopoziv) ili prosljeđivanja konkretnih zadataka na platformu virtualne učionice. U našem slučaju, učiteljice su prosljeđivale konkretne zadatke prateći svoju pripremu dok je jedna učiteljica održala sat preko grupnog videopoziva. U četvrtom razredu se koristila uz zadatke i power point prezentacija kao nadopuna motivacijskom djelu pripreme, objašnjavajući emocije, doživljaje i osjećaje. Motivacija obuhvaća aktivni razgovor o doživljajima, osjećajima, emocijama te čitanje teksta i analiza istog. Učiteljica drugog razreda se više fokusirala na predočenje teksta kao izvora doživljaja, kojeg je čitala učenicima u motivacijskom djelu i za vrijeme realizacije. Ostale učiteljice su konkretizirale zadatak. Svaki učenik

je dobio priču u kojoj su doživljaji u glavnim ulogama. Zadatak je bio bojama prikazati glavne likove iz teksta i njihove odnose, te ukratko zabilježiti koje boje predstavljaju koje doživljaje i zašto. Svaki razred je imao drugačiji tekst s drugačijim doživljajima, prilagođen njihovom uzrastu. Način rada je bio individualan kako bismo dobili subjektivnu i jedinstvenu percepciju doživljaja i boja. Došlo je do izmjena i u likovnoj tehnici tako da je svaki razred kombinirao više tehnika zbog trenutne situacije koja je ograničavala postupak. Tehnike koje su upotrijebljene su: flomasteri u boji, pastele, vodene boje, tempere i bojice, drugim riječima, pristupačne i dostupne tehnike koje sadržavaju boju. Crtali su i slikali na papirima A4 veličine. Učenici su svoje radove stvarali u svojim domovima, te ih po završetku zajedno s komentarima slali natrag svojim učiteljicama i meni. Analizirajući radove obratit ćemo pažnju na odabir tehnike, način prikaza doživljaja, odabir boja i dječje komentare. Budući da likovi u tekstu nisu statični te analizirajući radove pratimo i tijek kretanja i odnose boja na papiru..

5.2. NASTAVNE JEDINICE

1. NASTAVNA JEDINICA

Razred: 1.b

Mentor: Ivona Injić

Škola: Osnovna škola Milana Langa

Datum: 16. 4. 2020.

Trajanje: 1 školski sat (45 min)

Odgojno – obrazovni ishodi:

LK A 1.1. Učenik prepoznaje umjetnost kao način komunikacije i odgovara na različite poticaje likovnim izražavanjem.

LK A 1.2. Učenik demonstrira poznavanje osobitosti likovne tehnike akvarela i postupaka pri likovnom izražavanju.

LK B.1.1. Učenik prepoznaje osobni doživljaj, likovni jezik i tematski sadržaj djela

LK B.1.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje svoj rad i vlastiti doživljaj stvaranja.

Ciljevi sata: Kognitivni: vizualno razlikovati i pravilno upotrebljavati tonove boja, miješanjem s bijelom i crnom dobiti svjetliju i tamniju boju, usvojiti rad vodenim bojama (akvarelom)

Psihomotorni: razvijati originalnost, kreativnost i divergentno mišljenje, uočavati svjetlije i tamnije tonove boja u svojoj okolini i na likovnim radovima, razvijati maštu, izražavati se vodenim bojama, mrljama i potezima

Afektivni: razvijati empatiju, prepoznavati i prikazivati osjećaje, razvijati kritičko mišljenje, razvijati zdrav odnos prema radu, razvijati argumentirano vrednovanje svog i tuđih radova i pozitivan odnos prema radu

Povezanost s ishodima međupredmetnih tema:

osr A.1.2. Upravlja emocijama i ponašanjem.

osr A.1.4. Razvija radne navike.

osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije.

uku A.1.2. Primjena strategija učenja i rješavanje problema. Učenik se koristi jednostavnim strategijama učenja i rješava probleme u svim područjima učenja uz pomoć učitelja.

uku A.1.3. Kreativno mišljenje. Učenik spontano i kreativno oblikuje i izražava svoje misli i osjećaje pri učenju i rješavanju problema.

uku A.1.4. Kritičko mišljenje. Učenik oblikuje i izražava svoje misli i osjećaje.

uku C.1.4. Emocije. Učenik se koristi ugodnim emocijama i raspoloženjima tako da potiču učenje te kontrolira neugodne emocije i raspoloženja tako da ga ne ometaju u učenju.

Povezanost s ishodima drugih predmeta: /

1. Tema: Vidljivo – nevidljivo (učenik koristi likovnu ili vizualnu umjetnost kao mogućnost interpretacije vidljivoga (svijeta koji ga okružuje) i izražavanja nevidljivoga (unutarnjega svijeta osjećaja, misli i stavova)).

2. Podtema: Osjeti i osjećaji

3. Likovno područje: slikanje

4. Likovni problemi (*ključni pojmovi*): svjetlina boje, miješanje boja, mrlja, potez

5. Motiv: nevizualni motiv: doživljaji (uzbuđenje, umor, sigurnost, znatiželja)

6. Likovno tehnička sredstva i likovne tehnike: akvarel (vodene boje)

Način rada: prema izmišljanju

Oblici rada: frontalni, individualni

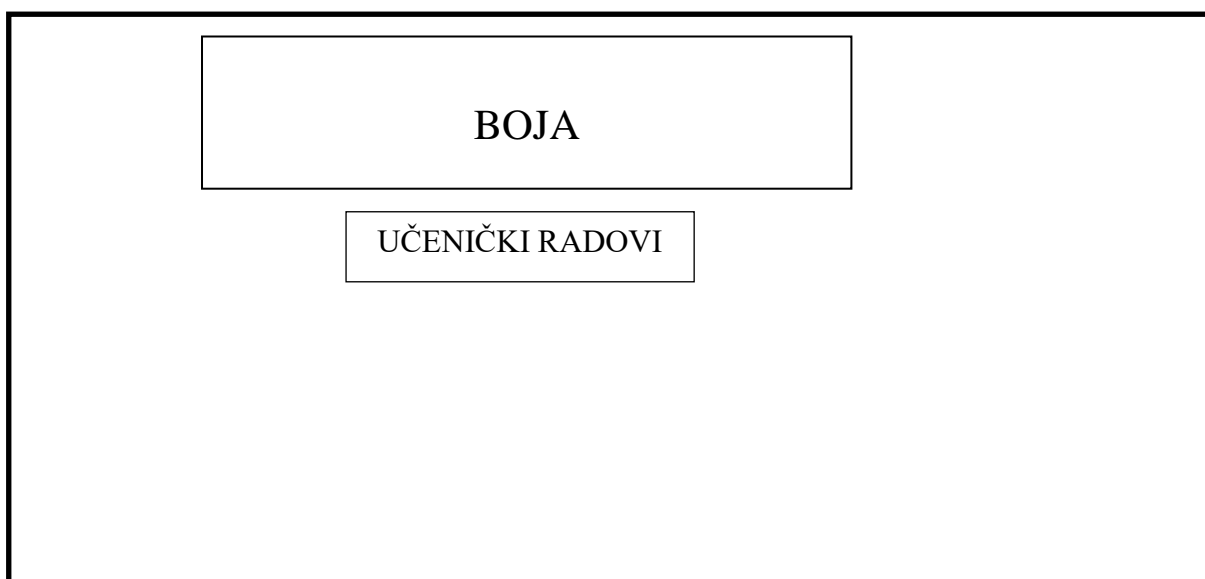
Nastavne metode: metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda rada s tekstom, metoda usmenog izlaganja, građenje, kombiniranje, variranje

Nastavno sredstvo – reprodukcija: /

Nastavna sredstva i pomagala: likovni tekst, lopta

TIJEK SATA

Plan ploče

Priprema

Aktivnost učitelja: Zaštićujemo stolove i pripremamo materijal za rad: papir za slikanje vodenim bojama, kistove, vodene boje i čašice s vodom. Prije početka demonstracije učenicima dijelim papire na kojima se nalaze doživljaji i praznine koje treba popuniti; okrenute naopčake tako da se ne vidi napisano. Zatim napominjem da se svatko potpiše na poledini svojeg papira za slikanje. Provjeravam jesu li se svi potpisali. Dalje demonstriramo rad vodenim bojama. Pokazujemo kako dodavanjem vode boja postaje blijeđa i svjetlija. Ovisi koju nijansu boje želimo dobiti toliko ćemo i vode koristiti. Koristimo mekane kistove prikladne za ovu tehniku. Napominjemo da uredno slikamo te da na kraju očistimo radno mjesto i pribor.

Aktivnost učenika: Učenici pripremaju svoje radno mjesto, slušaju upute o načinu rada i sudjeluju zajedno se prisjećaju rada s tehnikom akvarel

Praćenje, vrednovanje, prezentacija: /

Motivacija

Aktivnost učitelja i učenika: Sat započinjem razgovorom i igrom o osjećajima, emocijama i doživljajima. Svi stanemo u oblik kruga u praznom dijelu učionice. U rukama držim loptu i započinjem igru rečenicom: *Zadnji put sam se osjećala iznenađeno kada _____*. Dalje dodajem loptu i očekujem da učenici isto kažu za sebe. Kada lopta opet završi u mojim rukama uzimamo neki drugi osjećaj za primjer (umorno, sigurno, znatiželjno, prestrašeno, iznervirano itd.). Nakon 5 minuta spremam loptu i započinjem razgovor. Kako nazivamo jednim imenom umor, znatiželju, strah, ljubav, sreću? *Osjećaji/Emocije/Doživljaji*. Osjećamo li uvijek nešto? Gdje se nalaze osjećaji? *Da/ Ne. Unutar nas, svugdje, okolo nas*. Možemo li vidjeti osjećaje? Zašto? Kako oni izgledaju? Mogu li osjećaji biti veliki, mali, loši, dobri? *Možemo/Ne možemo. Zato što se nalaze unutar nas, ali možemo vidjeti što netko osjeća ako to pokaže. Ne znamo kako točno izgledaju. Neki osjećaji su dobri, poput ljubavi, a neki loši poput straha*. Govorim učenicima da se smjeste udobno natrag za svoje klupe i pažljivo slušaju jer ću im pročitati jedan tekst. Čitam tekst koji je ujedno i poticaj za nevizualni motiv. Nakon pročitanoog teksta pričekam par

minuta kako bi učenici upili tekst. Razgovaramo o tekstu. Tko je sve bio u tekstu? *U tekstu se nalaze različiti osjećaji: uzbuđenje, umor, sigurnost i znatiželja. Što se događa u tekstu s tim osjećajima? Razgovaraju i druže se, a zatim kreću na nekakav put ili izlet. Znamo li gdje se osjećaji nalaze? Ne znamo točno. Znamo da se kreću. Jesu li vam poznati osjećaji iz priče? Kada ste se tako osjećali, jesu li ostali znali kako se osjećate? Što ste radili kada ste imali te osjećaje? Jeste li se tako osjećali zauvijek? Kako ste izgledali? Kako bi vaši osjećaji proveli dan zajedno? Razgovaramo o njihovim osobnim iskustvima s osjećajima.* Govorim učenicima da ću opet pročitati tekst budući da nam je važan za današnji zadatak. Nakon pročitano­g teksta najavljujem zadatak.

Praćenje, vrednovanje, prezentacija: Vrednovanje kao učenje i za učenje – svaki učenik aktivno sudjeluje u motivacijskom procesu u kojemu se potiče razvoj kreativnoga mišljenja, povezuje sadržaje iz bliskog života s motivima, poticaja:

Najava zadatka

Aktivnost učitelja: Danas ćemo vodenim bojama naslikati događaj, uključujući osjećaje i njihove odnose, iz pročitano­g teksta koristeći vodene boje i stvarajući različite tonove boja. Tko će ponoviti zadatak? Prije samog početka rada dajem uputu učenicima o manjim papirima koje sam na početku podijelila. Prije samog početka rada trebaju se potpisati a tijekom rada ili na kraju rada uz svaki osjećaj napisati koju su boju koristili i zašto.

Aktivnost učenika: učenici ponavljaju zadatak

Praćenje, vrednovanje, prezentacija: /

Realizacija (rad)

Aktivnost učitelja: Obilazim razred i potičem ih na rad. Upozoravam na dodavanje vode akavrelu. Napominjem važnost urednosti. Ako je potrebno, čitam opet priču dok učenici slikaju.

Aktivnost učenika: učenici samostalno i usredotočeno slikaju doživljaje iz teksta koristeći vodene boje

Praćenje, vrednovanje, prezentacija: Učitelj prati sudjelovanje, samostalnost, samoinicijativnost, doprinos tijekom rada i upotrebu boja. Učenik izražava osobitosti likovnih materijala pri njihovoj uporabi. Iskazuje fine motoričke vještine (preciznost, usredotočenje, koordinacija prstiju i očiju).

Analiza likovnih procesa i produkata

Aktivnost učitelja: Gotove radove stavljam na ploču. Ponavljamo koji je bio današnji zadatak. Jesu li svi učenici na svojim radovima prikazali različite tonove? Koje sve boje vidite pomiješane? Koje smo nove boje dobili? Na kojim radovima to vidimo? U kakvom su kretanju boje? Kakvog su oblika boje? Što mislite koje boje prikazuju koje osjećaje? Koji rad ima najviše boja? Možete li u nekim radovima uočiti događaje iz teksta? Jesu li svi koristili slične ili iste boje? Ima li možda neka boja koju nitko nije koristio u svome radu? Zašto mislite da je tako? Kako je završila vaša priča o osjećajima?

Aktivnost učenika: Učenici predaju svoje radove te se svi okupljamo pred pločom gdje su izloženi radovi. Učenici ponavljaju današnji zadatak. Učenici uočavaju mrlje, poteze i tonove boja na radovima. Povezuju zadatak s izloženim radovima. Argumentiraju različite prikaze priča na svojim radovima

Praćenje, vrednovanje, prezentacija: Vrednovanje naučenog - Učenici usmeno provode blaži oblik samovrednovanja, vršnjačkog vrednovanja, upotrebu likovnog materijala, rasprostranjenost boja, prikaza motiva, originalnosti i uloženog truda.

PRILOZI:

PRIČA O DOŽIVLJAJIMA:

1. RAZRED

Predloži uzbuđenje umoru da krenu na put. Budući da je umor stalno umoran, nije htio. Međutim, s njime je bila znatiželja pa je morao upitati kamo taj put vodi, čisto iz znatiželje. Jedino je sigurnost znala da put, naravno, vodi k

tamo. Uzbuđenje je nagovaralo i vikalo dok svi nisu pristali. Napokon su krenuli. Na početku grupe bila je sigurnost, jer sigurnost uvijek dolazi na prvom mjestu. Tik iza nje znatiželja, gledajući sve oko sebe. Daleko iza njih su se nalazili umor koji se jedva kretao i uzbuđenje kojeg je bilo na sve strane, jer, kao što znamo, uzbuđenje se ne može sakriti. Išli su svugdje pomalo dok napokon nisu stigli tamo. Tamo su stali i ostali.

LISTIĆ SA INFORMACIJAMA:

IME I PREZIME: _____

UZBUĐENJE _____

UMOR _____

SIGURNOST _____

ZNATIŽELJA _____

2. NASTAVNA JEDINICA

Razred: 2.b

Mentor: Zvezdana Malović

Škola: Osnovna škola Milana Langa

Datum: 15. 4. 2020.

Trajanje: 1 školski sat (45 min)

Obrazovni zadaci:

- a) Stjecanje znanja: uočiti, prepoznati i razumijeti kontrast toplih i hladnih boja u okolini, izraziti kontrast toplo - hladnih boja na vlastitom radu; usvojiti likovnu tehniku akvarelom
- b) Stjecanje sposobnosti: *psihofizičkih funkcija*: percipiranja (uočavanje kontrasta toplo - hladnih boja na tuđim likovnim radovima i vlastitom radu), izražavanja (preoblikovanje nevizualnog motiva, doživljaja u likovni jezik, boje i oblike bazirajući se na toplo – hladnom kontrastu), mašte (vlastito poimanje doživljaja); *kreativnog mišljenja*: redefinicije (vlastito određivanje položaja i kretanja doživljaja bez obzira na tekst), elaboracije (dodavanje detalja tekstu, završavanje priče likovnim jezikom).

Odgojni zadaci: razvijanje upornosti i samostalnosti u radu, stvaranje ugodnog ozračja za rad, njegovanje vlastitog likovnog izričaja, osvještavanje i razumijevanje vlastitih emocija.

1. Cjelina: Boja

2. Nastavna tema: Kontrast toplo - hladno

3. Likovno područje: slikanje

4. Likovni problemi (*ključni pojmovi*): tople i hladne boje, kontrast toplo - hladno

5. Motiv: nevizualni motiv: doživljaji (moć, zabrinutost, snaga, strah)

6. Likovno tehnička sredstva i likovne tehnike: akvarel (vodene boje)

Način rada: prema izmišljanju

Oblici rada: frontalni, individualni

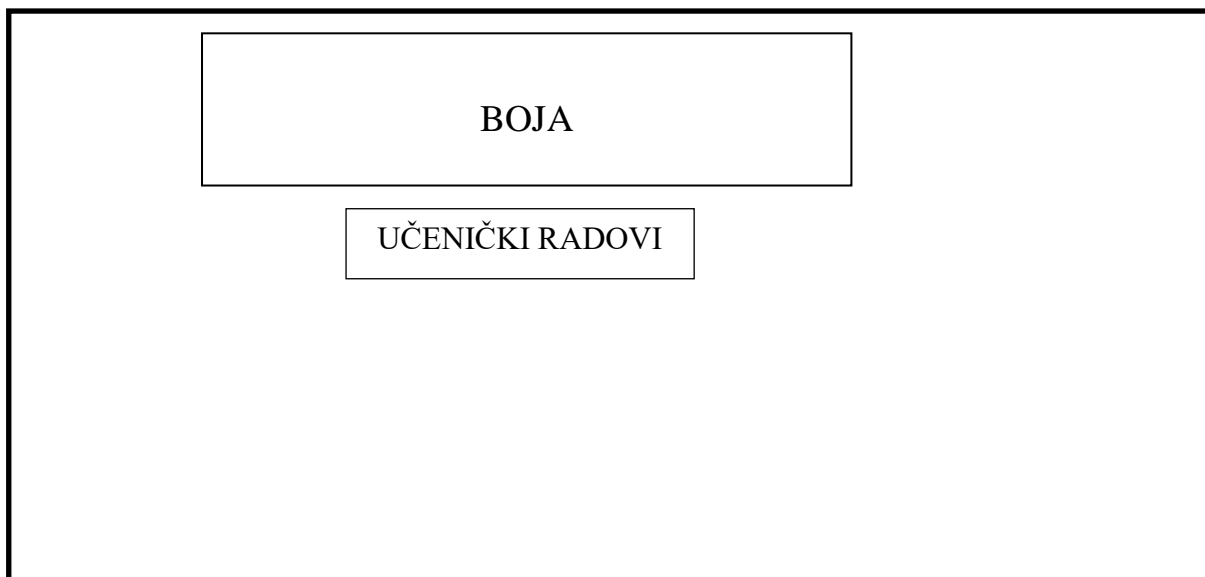
Nastavne metode: metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda rada s tekstem, metoda usmenog izlaganja, građenje, kombiniranje, variranje

Nastavno sredstvo – reprodukcija: /

Nastavna sredstva i pomagala: likovni tekst

TIJEK SATA

Plan ploče

Priprema

Zaštićujemo stolove i pripremamo materijal za rad: papir za slikanje vodenim bojama, kistove, vodene boje i čašice s vodom. Prije početka demonstracije, prvo učenicima dijelim papire veličine A5, na kojima se nalaze doživljaji i praznine koje treba popuniti; okrenute naopčake tako da se ne vidi napisano. Zatim napominjem da se svatko potpiše na poledini svojeg papira za slikanje. Provjeravam jesu li se svi potpisali. Dalje demonstriramo rad vodenim bojama. Pokazujemo kako dodavanjem vode boja postaje blijeđa i svjetlija. Ovisi koju nijansu boje želimo dobiti toliko

ćemo i vode koristiti. Koristimo mekane kistove prikladne za ovu tehniku. Napominjemo da uredno slikamo te da na kraju očistimo radno mjesto i pribor.

Motivacija

Sat započinjem razgovorom o osjećajima, emocijama i doživljajima. Sat započinjem razgovorom o osjećajima, emocijama i doživljajima. Prvo od učenika tražim da mi svatko kaže kako se danas ujutro osjećao kada se probudio. *Umorno, pospano, sretno, uzbuđeno, mrzovoljno, gladno...* Dalje propitujem učenike o osjećajima. Zna li još neki naziv za osjećaje? *Emocije, doživljaji.* Imamo li svi iste osjećaje? *Zašto? Da/ Ne. Svi smo ljudi pa imamo iste osjećaje/ Nismo svi isti pa ni nemamo iste osjećaje* Osjećamo li svi isto? Pokazujemo li svi osjećaje na isti način? Kako pokazujemo osjećaje? *Da/Ne. Neki ljudi kada se ljute mogu se mrštiti a neki mogu plakati. Neki kada su jako sretni se smiju a neki pak plaču ili skaču od sreće.* Koliko dugo nam traju osjećaji? Na primjer kada smo tužni, ostajemo li zauvijek tužni? *Ne, osjećaji se mijenjaju, dolaze i odlaze. Poneki traju samo tren, a neki mogu trajati cijeli dan.* Kako osjećaji izgledaju? *Ne znamo točno, oni su unutar nas pa ih ne možemo vidjeti, znamo samo kako ljudi izgledaju kada nešto osjećaju.* Govorim učenicima da se udobno smjeste i pažljivo slušaju jer ću im pročitati jedan tekst. Čitam tekst koji je ujedno i poticaj za nevizualni motiv. Nakon pročitane teksta pričekam par minuta kako bi učenici upili tekst. Razgovaramo o tekstu. Tko je sve bio u tekstu? *U tekstu se nalaze različiti osjećaji: moć, zabrinutost, snaga i strah.* Što se događa u tekstu s tim osjećajima? *Prvo saznajemo za moć koja se širi. Zatim dolaze drugi osjećaji. Neki joj pomažu a neki pokušavaju spriječiti njeno širenje.* Znamo li gdje se osjećaji nalaze? *Ne znamo.* Jesu li vam poznati osjećaji iz priče? Jeste li se vi ikada tako osjećali? Kada ste se tako osjećali, u kakvim situacijama? Jesu li ostali znali kako se osjećate? Što ste radili kada ste ih osjetili? Kako ste izgledali? *Razgovaramo o njihovim osobnim iskustvima s osjećajima.* Govorim učenicima da ću opet pročitati tekst budući da nam je važan za današnji zadatak. Nakon pročitane teksta najavljujem zadatak.

Najava zadatka

Danas ćemo vodenim bojama naslikati događaj, uključujući osjećaje i njihove odnose, iz pročitane teksta koristeći toplo hladni kontrast. Tko će ponoviti zadatak?

Prije samog početka rada dajem uputu učenicima o A5 papirima koje sam na početku podijelila. Prije samog početka rada trebaju se potpisati i na taj papir te uz svaki osjećaj napisati koju su boju koristili i zašto.

Realizacija (rad)

Učenici kreću slikati. Obilazim razred i potičem ih na rad. Napominjem ako je potrebno da promisle koliko vode koriste. Napominjem važnost urednosti. Ako je potrebno, čitam opet priču dok učenici slikaju.

Analiza i vrednovanje likovnih procesa i produkata

Gotove radove stavljam na ploču. Ponavljamo koji je bio današnji zadatak. Jesu li svi učenici na svojim radovima prikazali toplo – hladni kontrast? Na kojim radovima to vidimo? Koje su boje korištene? U kakvom su kretanju boje? Kakvog su oblika boje? Što mislite koje boje prikazuju koje osjećaje? Koji rad ima najviše boja? Možete li u nekim radovima uočiti događaje iz teksta? Jesu li svi koristili slične ili iste boje? Možete li uočiti moć s obzirom da nam je ona prvi lik u priči? Koje ste boje koristili za strah? Jesu li svačiji radovi isto završili? Želi li nam netko prepričati svoj rad?

PRILOZI:

PRIČA O DOŽIVLJAJIMA:

2. RAZRED

U središtu svega nalazi se moć. Prvo je počela kao točka. S vremenom, moć je počela rasti. Svakim danom rasla je sve više i više. Skoro pa se nije ništa moglo vidjeti osim moći. Svi su se zabrinuli. I tu je moć stala rasti jer joj se briga našla na putu. No briga nije mogla sama zaustaviti moć. Kako bi zaustavila toliku moć bila joj je potrebna snaga. Snaga se pojavila kako bi pomogla brizi. Vidjevši snagu i brigu zajedno, moć se uplašila i time prizvala strah. Moć se sa strahom počela povlačiti. Prvo su krenuli brzo i glasno! Zatim polako i sasvim tiho. Onda gore, dolje, ravno i na kraju pak krivudavo. Moć i strah su pokušali sve moguće kako bi zbunili snagu i brigu. Jesu li uspjeli?

LISTIĆ SA INFORMACIJAMA:

IME I PREZIME: _____

MOĆ _____

ZABRINUTOST _____

SNAGA _____

STRAH _____

3. NASTAVNA JEDINICA

Razred: 3.b

Mentor: Greta Mahović

Škola: Osnovna škola Milana Langa

Datum: 14. 4. 2020.

Trajanje: 1 školski sat (45 min)

Obrazovni zadaci:

- c) Stjecanje znanja: uočiti, prepoznati i razumijeti kontraste boja i neboja (šarenih i nešarenih boja; kromatskih i akromatskih tonova), usvajanje rada tehnikom uljanim pastelama.
- d) Stjecanje sposobnosti: *psihofizičkih funkcija*: precipiranja (uočavanje kontrasta kromatskih i akromatskih tonova na vlastitom i tuđem radu, uočavanje dobivanja različitih tonova koristeći akromatske boje), izražavanja (preoblikovanje nevizualnog, doživljaji, u likovni jezik, boju i oblik koristeći kromatsko – akromatske kontraste), pamćenja (značenje kontrasta, kromatsko – akromatsko, šareno – nešareno, ponavljanje o osjećajima), mašte (vlastito viđenje doživljaja iz teksta i prikazivanje istog); *kreativnog mišljenja*: osjetljivost za likovne probleme(u uočavanju kontrasta kromatskih i akromatskih boja tijekom slikanja i pri zavšetku), fluetnosti (u odabiru boja, oblika i kretanja boja tijekom slikanja doživljaja), orginalnosti (korištenje boja za prikaz doživljaja na jedinstven način)

Odgojni zadaci: razvijanje upornosti i samostalnosti u radu, stvaranje ugodnog ozračja za rad, njegovanje vlastitog likovnog izričaja, osvještavanje i razumijevanje vlastitih doživljaja

1. Cjelina: Boja
2. Nastavna tema: Kontrast kromatsko - akromatsko
3. Likovno područje: slikanje
4. Likovni problemi (*ključni pojmovi*): kontrast kromatskih i akromatskih boja, šarene i nešarene boje
5. Motiv: nevizualni motiv: doživljaji (nervoza, pažnja, stres i želja)
6. Likovno tehnička sredstva i likovne tehnike: uljane paste

Način rada: prema izmišljanju

Oblici rada: frontalni, individualni

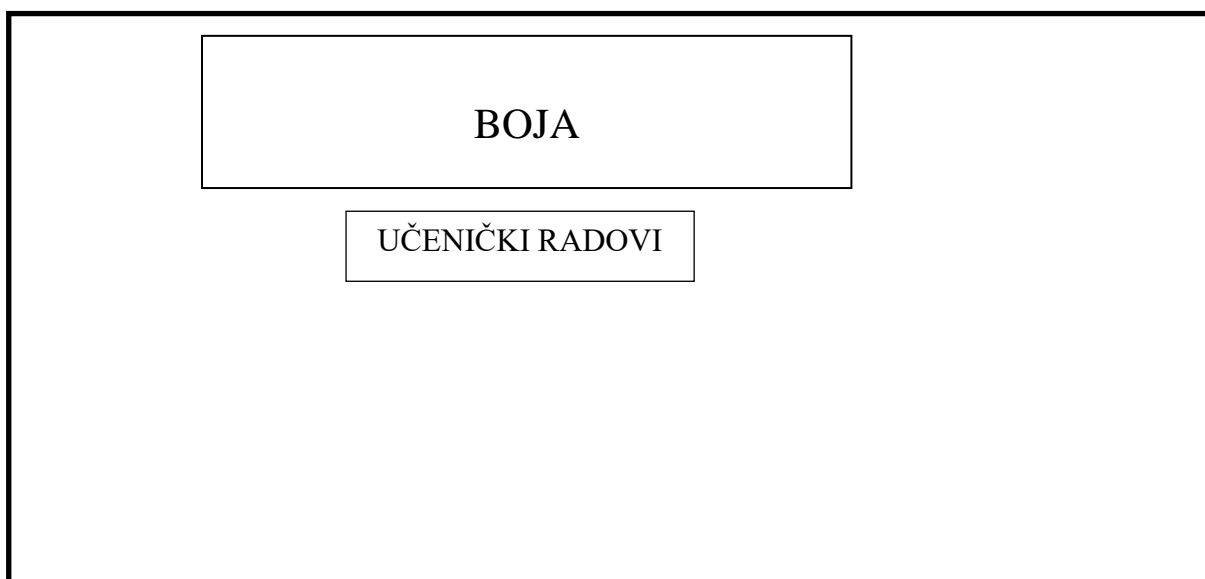
Nastavne metode: metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda rada s tekstom, metoda usmenog izlaganja, građenje, kombiniranje, variranje

Nastavno sredstvo – reprodukcija: /

Nastavna sredstva i pomagala: likovni tekst

TIJEK SATA

Plan ploče

Priprema

Zaštićujemo stolove i pripremamo materijal za rad: pak papire i uljane paste. Prije početka demonstracije, prvo učenicima dijelim papire veličine A5, na kojima se nalaze doživljaji i praznine koje treba popuniti; okrenute naopčake tako da se ne vidi napisano. Zatim napominjem da se svatko potpiše na poleđini svojeg pak papira. Provjeravam jesu li se svi potpisali. Dalje demonstriramo rad uljanim pastelama. Ponavljamo kako je najbolje držati paste, pod nagnutim kutem te da treba jače pritisnuti o podlogu kako bi ostavili jači trag. Upozoravam da treba pažljivo raditi budući da se paste lako odvajaju od podloge. Iz istog razloga napominjem da uratke kada su gotovi treba fiksirati lakom za kosu. Određujemo kutak u blizini prozora gdje će učenici dolaziti pri završetku radova kako bismo fiksirali radove.

Motivacija

Sat započinjem razgovorom o osjećajima, emocijama i doživljajima. Kako počnemo osjećati? Zašto uopće osjećamo? *Možemo osjećati zbog drugih ljudi. Na primjer,*

kada nas netko razveseli, onda smo sretni. Osjećamo zato što smo ljudi, imamo osjećaje. Koje sve osjećaje znate nabrojati? Tuga, sreća, ljubav, strah, radost, ljutnja... Možemo li nekako svrstati te osjećaje u određene skupine? Kao što su nam neke boje osnovne, a neke izvedene. Možemo. Neki osjećaji poput sreće su osnovni, a neki složeniji bi bili izvedeni. Poput srama. Jeste li ikada čuli za izraz „emotivan“? Zna li što znači? Ne/Da. To znači kada si pun emocija ili osjećaja. Jeste li ikada nešto osjetili, a da niste znali riječima opisati taj osjećaj? Recite mi nešto o tome. Pričamo o različitim vlastitim iskustvima s osjećajima. Znamo li kako osjećaji izgledaju? Ne znamo. Oni se nalaze unutar nas, znamo samo kako ljudi izgledaju kada pokazuju svoje osjećaje. Govorim učenicima da se udobno smjeste i pažljivo slušaju jer ću im pročitati jedan tekst. Čitam tekst koji je ujedno i poticaj za nevizualni motiv. Nakon pročitaneog teksta pričam par minuta kako bi učenici upili tekst. Razgovaramo o tekstu. Tko je sve bio u tekstu? U tekstu se nalaze različiti osjećaji: nervoza, pažnja, stres i želja. Što se događa u tekstu s tim osjećajima? Svašta. Ne znamo točno. Neki su osjećaji u svađi, neki se dobro slažu. Prvo je bio samo jedan osjećaj, zatim su se pojavili ostali. Znamo li gdje se osjećaji nalaze? Ne znamo. Jeste li vi ikada osjetili takve osjećaje? Kada ste se tako osjećali, u kakvim situacijama? Jesu li ostali znali kako se osjećate? Što ste radili kada ste ih osjetili? Kako ste izgledali? Razgovaramo o njihovim osobnim iskustvima s osjećajima. Govorim učenicima da ću opet pročitati tekst budući da nam je važan za današnji zadatak. Nakon pročitaneog teksta najavljujem zadatak.

Najava zadatka

Danas ćemo uljanim pastelama naslikati događaj, uključujući osjećaje i njihove odnose, iz pročitaneog teksta kromatskim i akromatskim tonovima. Tko će ponoviti zadatak? Prije samog početka rada dajem uputu učenicima o A5 papirima koje sam na početku podijelila. Prije samog početka rada trebaju se potpisati i na taj papir te uz svaki osjećaj napisati koju su boju koristili i zašto.

Realizacija (rad)

Učenici kreću slikati. Obilazim razred i potičem ih na rad. Ako je potrebno, usmeno ponavljam rad s pastelama. Napominjem kako mogu koristiti više boja za jedan osjećaj. Ako je potrebno, opet čitam tekst. Napominjem da rad ne mora biti potpuno

točan kao događaji u tekstu. Provjeravam ako svi učenici ispunjavaju A5 papir. Pri završetku radova, odlazim u kutak kod prozora, kako bismo fiksirali radove.

Analiza i vrednovanje likovnih procesa i produkata

Gotove radove stavljam na ploču. Ponavljamo koji je bio današnji zadatak. Jesu li svi učenici na svojim radovima prikazali kromatske i akromatske tonove? Gdje je to vidljivo? Jesu li boje u suprotnosti, kontrastu? Koje su boje korištene? U kakvom su kretanju boje? Kakvog su oblika boje? Što mislite koje boje prikazuju koje osjećaje? Koji rad ima najviše boja? Možete li u nekim radovima uočiti događaje iz teksta? Jesu li svi koristili slične ili iste boje? Koje boje ste korsitili za stres? Koje ste boje koristili za želju? Želi li nam netko prepričati svoj rad?

PRILOZI:

PRIČA O DOŽIVLJAJIMA:

3. RAZRED

„Što se sve tu događa?“, upitao je jednom netko i odlučio saznati. Saznao je da se stvarno mnogo toga događa. Ponekad je tu samo nervoza. Kada je tu, uglavnom ništa drugo ne vidimo osim nje. Međutim, pažnja zna smiriti nervozu. Ako usmjerimo svoju pažnju, nervoza će lagano početi nestajati. No, gle ti čuda. Prije nego što je nervoza nestala, želja i stres su se pojavili. Stres nikako nije htio da nervoza nestane, najbolji su prijatelji od početka vremena. Počeo je navlačiti nervozu, držeći je čvrsto, samo kako bi ona ostala. Pažnja je pokušavala pratiti i promatrati situaciju, no želja joj se stalno nalazila na putu! Lijepo sam vam rekao, tu se stvarno svašta događa.

LISTIĆ SA INFORMACIJAMA:

IME I PREZIME: _____

NERVOZA _____

PAŽNJA _____

STRES _____

ŽELJA _____

4. NASTAVNA JEDINICA

Razred: 4.b

Mentor: Anita Ban

Škola: Osnovna škola Milana Langa

Datum: 13. 4. 2020

Trajanje: 1 školski sat (45 min)

Obrazovni zadaci:

- e) Stjecanje znanja: istraživati nijansiranje boje miješanjem (vrsta, ton, čistoća); uočiti, prepoznati i razumijeti različite tonove i nijanse boja; naučiti da je ton boje nastaje dodavanjem crne ili bijele boje nekoj boji; usvajanje rada tehnikom tempera.
- f) Stjecanje sposobnosti: *psihofizičkih funkcija*: percipiranja (uočavanje nijanse, tona i čistoće boje na tuđem i vlastitom radu; uočavanje dobivanja različitih tonova koristeći različite boje, uočavanje kompozicije boja na završnom radu), pamćenja (kompozicija boje i nijansa boje, ponavljanje o osjećajima), izražavanja (preoblikovanje nevizualnog motiva, doživljaja u likovni jezik, kompozicija i nijansa boje); *kreativnog mišljenja*: redefinicije (promjena boje, promjena tona ili nijanse, smjera kretanja i oblika tijekom slikanja), elaboracije (razrađivanje zadatka i načina prikaza doživljaja), orginalnost (jedinствен način prikaza nevizualnog motiva, doživljaja, obazirajući se na ključne pojmove)

Odgojni zadaci: razvijanje upornosti i samostalnosti u radu, stvaranje ugodnog ozračja za rad, njegovanje vlastitog likovnog izričaja, osvještavanje i prepoznavanje vlastitih doživljaja

1. Cjelina: Boja
2. Nastavna tema: Kompozicija i nijanse boja
3. Likovno područje: slikanje, crtanje
4. Likovni problemi (*ključni pojmovi*): kompozicija boja, nijanse boja
5. Motiv: nevizualni motiv: doživljaji (izdržljivost, patnja, samouvjerenost, savršenstvo)
6. Likovno tehnička sredstva i likovne tehnike: likovna tehnika po vlastitom izboru (tempere, flomasteri i bojice)

Način rada: prema izmišljanju

Oblici rada: frontalni, individualni

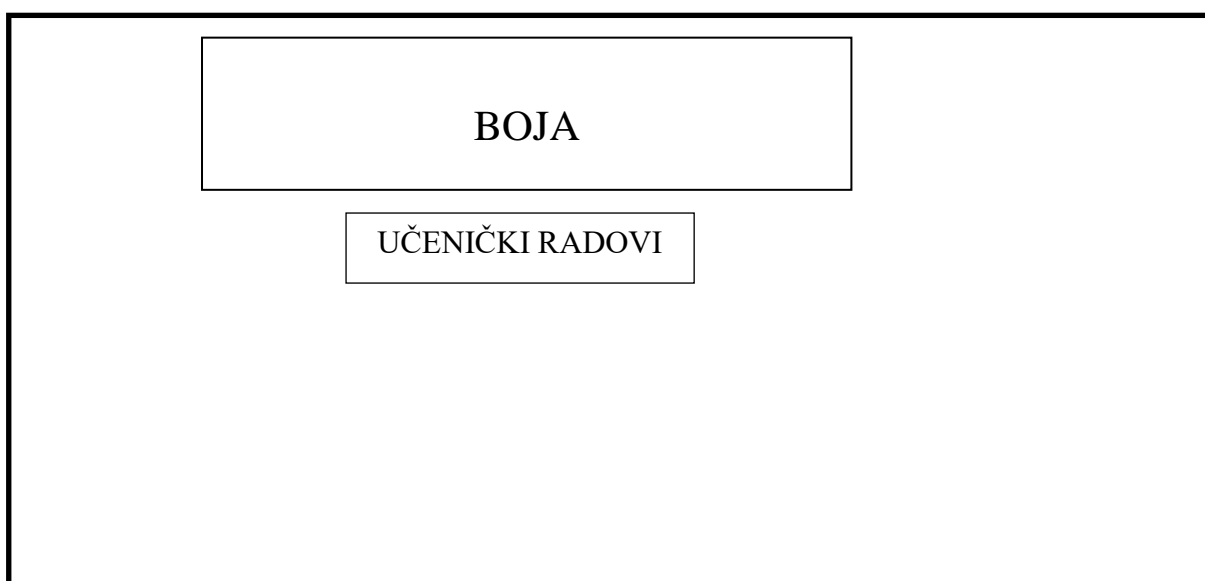
Nastavne metode: metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda rada s tekstem, metoda usmenog izlaganja, građenje, kombiniranje, variranje

Nastavno sredstvo – reprodukcija: /

Nastavna sredstva i pomagala: likovni tekst

TIJEK SATA

Plan ploče

Priprema

Zaštićujemo stolove i pripremamo materijal za rad: hrapavi papir, tempere, kistovi, palete i manje čašice s vodom. Prije početka demonstracije, učenicima dijelim papire veličine A5, na kojima se nalaze doživljaji i praznine koje treba popuniti; okrenute naopčake tako da se ne vidi napisano. Zatim napominjem da se svatko potpiše na poledini svojeg papira za slikanje. Provjeravam jesu li se svi potpisali. Dalje demonstriramo rad temperama. Koristimo malo čvršće i deblje kistove nego kad bojamo vodenim bojama. Iz tube istiskujemo manju količinu temperu kako se ne bi osušila ili bacila. Ponavljamo kako dodavanjem bijele nekoj boji dobivamo svjetlije tonove. Također, napominjemo kako koristimo malo vode, ovisi o gustoći tempere te da ju više koristimo za čišćenje kistova pri promjeni boje.

Motivacija

Sat započinjem razgovorom o osjećajima, emocijama i doživljajima. Zna li što su osjećaji? *Osjećaji su kada nešto osjećamo, kada smo sretni, tužni, kada se smijemo ili plačemo.* Mogu li osjećaji biti dobri i loši? *Mogu i ne mogu.* Možemo li vidjeti osjećaje? Kako oni izgledaju? *Ne možemo.* Možemo li znati kada netko nešto osjeća? Kako možemo znati? *Možemo. Po njegovu ponašanju, na primjer ako plače onda je tužan. ako se crveni i više onda je ljut.* Kada nam je jako vruće ili hladno, je li to isto osjećaj? *Može biti.* Zna li što su emocije? Jeste li ikada čuli za tu riječ? *Da. Ne. Možda.* Gdje ste sve čuli za riječ emocije? Kako? *Pričamo o različitim iskustvima i zaključujemo da su emocije isto što i osjećaji.* Jeste li ikada čuli za riječ doživljaj? Što sve možemo doživjeti? Kako doživljavamo? Čime? Što sve doživljavamo? *Razgovaramo o doživljajima i zaključujemo da emocije, to jest osjećaji spadaju u doživljaje i da sve oko sebe doživljavamo kroz osjete i osjećaje.* Govorim učenicima da se udobno smjeste i pažljivo slušaju jer ću im pročitati jedan tekst. Čitam tekst koji je ujedno i poticaj za nevizualni motiv. Nakon pročitane teksta pričekam par minuta kako bi učenici upili tekst. Razgovaramo o tekstu. Tko je sve bio u tekstu? *U tekstu se nalaze različiti osjećaji: izdržljivost, patnja, samouvjerenost, savršenstvo.* Što se događa u tekstu s tim osjećajima? *Prvo kreće rasprava između izdržljivosti i patnje. Razgovaraju o tome što je ustvari savršenstvo, te se počinju svadati.* Zna li gdje se osjećaji nalaze? *Ne znamo.* Jeste li vi ikada osjetili takve osjećaje? Kada ste se tako osjećali, u kakvim situacijama? Jesu li ostali znali kako se osjećate? Što ste radili kada ste ih osjetili? Kako ste izgledali? Zna li vi što bi to bilo savršenstvo? Kako biste opisali savršenstvo? *Razgovaramo o njihovim osobnim iskustvima s osjećajima.* Govorim učenicima da ću opet pročitati tekst budući da nam je važan za današnji zadatak. Nakon pročitane teksta najavljujem zadatak.

Najava zadatka

Danas ćemo temperama naslikati događaj, uključujući osjećaje i njihove odnose, iz pročitane teksta koristeći nijanse i kompozicije boja. Tko će ponoviti zadatak? Prije samog početka rada dajem uputu učenicima o A5 papirima koje sam na početku podijelila. Na papire se trebaju potpisati te uz svaki osjećaj napisati koju su boju koristili i zašto.

Realizacija (rad)

Učenici kreću slikati. Obilazim razred i potičem ih na rad. Ako je potrebno, usmeno ponavljam rad s temperama. Napominjem kako mogu koristiti više boja za jedan osjećaj. Ako je potrebno, opet čitam tekst. Provjeravam ako su svi učenici ispunili A5 papir.

Analiza i vrednovanje likovnih procesa i produkata

Gotove radove stavljam na ploču. Ponavljamo koji je bio današnji zadatak. Jesu li svi učenici na svojim radovima prikazali različite tonove i kompozicije boja? Gdje je to vidljivo? Jesu li boje u suprotnosti, kontrastu? Koje su boje korištene? U kakvom su kretanju boje? Kakvog su oblika boje? Što mislite koje boje prikazuju koje osjećaje? Koji rad ima najviše boja? Možete li u nekim radovima uočiti događaje iz teksta? Jesu li svi koristili slične ili iste boje? Koje boje ste koristili za patnju? Koje ste boje koristili za samouvjerenost? Koja boja za koga predstavlja savršenstvo? Želi li nam netko prepričati svoj rad?

PRILOZI:

PRIČA O DOŽIVLJAJIMA:

4. RAZRED

Jednog sasvim običnog dana, odlučili su se sastati izdržljivost i patnja, stare prijateljice i kolegice. Razlog sastanka je bio od velike važnosti. Napokon su odlučili razrješiti nedoumicu, to jest pitanje svih vremena. Što je ustvari savršenstvo? Rasprava je krenula. Prva progovori izdržljivost dosta glasno: „Svima je sasvim jasno da je savršenstvo spoj mene i moje sestre, samouvjerenosti. Tko je u isto vrijeme izdržljiv a i samouvjeren, predstavlja čisto savršenstvo“. Kao dokaz tome dovela je pred patnju, svoju sestru samouvjerenost, kako bi joj pokazala kako savršenstvo izgleda. „Koješta!“, odgovara patnja. „Niste ni blizu savršenstvu! Ja sam mnogo starija od tebe prijateljice, pa s lakoćom mogu odgovoriti na ovo pitanje. Oduvijek se znalo da savršenstvo dolazi kroz mene, patnju! Samo pogledaj cijelu povijest svijeta“. Nastala je galama. Prava svađa. Nikako se nisu mogli složiti. Počeli su se sudarati, navlačiti a ponekad i grliti kada su stvarno teške riječi pale. Nije izgledalo kao da će rasprava uskoro završiti. Ali, kada bi se netko pojavio od niotkuda, mogao je sasvim lagano, u svemu tom neredu, uočiti trunku savršenstva.

LISTIĆ SA INFORMACIJAMA:

IME I PREZIME: _____

IZDRŽLJIVOST _____

PATNJA _____

SAMOUVJERENOST _____

SAVRŠENSTVO _____

5.3. ANALIZA RADOVA

1. NASTAVNA JEDINICA

Učenici prvog razreda su dobili likovni scenarij, priču od deset rečenica, prilagođenu njihovom uzrastu. Glavni likovi i pokretači u priči su doživljaji: uzbuđenje, umor, sigurnost i znatiželja. Uz tekst su učenici dobili konkretan zadatak i upute o radu. Zadatak je glasio: *Naslikaj ili nacrtaj priču o doživljajima koristeći boje. Nakon što si gotov s radom, na komad papira napiši koje si boje koristio za koje doživljaje i zašto.* Uz zadatak je učiteljica uputila i učenike na samo značenje doživljaja i osjećaja, drugim riječima apstrakciju samih doživljaja. Objasnila im je da mi zapravo ne znamo kako točno doživljaji izgledaju, da nisu fizički stvarni te da nemaju ruke, noge, lica i time ni ekspresije lica. Učenici su zatim radili radove individualno u okruženju svojih domova uz dopuštenje da koriste tehnike koje su im bile dostupne. Nakon realizacije zadatka, primila sam 12 radova naslikanih akvarelom i jedan rad naslikan temperom te mnoštvo dječjih komentara na vlastite likovne uratke.

Izdvojila sam par učeničkih radova i komentara koji se razlikuju ali i podudaraju na više razina u svrhu analize i usporedbe.

Dječji uradak br. 1

Dječji uradak br. 2

Komentar na vlastiti likovni uradak br 1. : „*Za uzbuđenje sam koristila tamnocrvenu i naslikala ga okolo u točkicama jer se u priči uzbuđenje ne može sakriti, a kad smo uzbuđeni skačemo. Umor je plave boje i ne miče se jer je umoran. Znatiželja je ljubičasta i gleda svugdje, a sigurnost je zelena i vodi sve ostale.*“

Komentar na vlastiti likovni uradak br. 2: „*Uzbuđenje je crveno zato što se zacrvenimo kada se uzбудimo. Umor sam naslikao plavo zato što mi plava izgleda umorno. Sigurnost je žuta a znatiželja zelena jer ih ja tako zamišljam.*“

Oboje učenika koristilo je slikarsku tehniku rada akvarel. U radovima su zastupljene hladne i tople boje te primarne i sekundarne. Svakom doživljaju je dodijeljena jedna boja. Vidljiva je podudarnost u odabiru boja za dva doživljaja iako su nijanse drugačije; uzbuđenje je prikazano tonovima crvene a umor tonovima plave te podudarnost u oblicima; na oba rada primjećujemo kružne oblike. Također možemo zaključiti po položaju boja i doživljaja, te učeničkim komentarima da su učenici pratili središnji tijek priče koji glasi: *Na početku grupe bila je sigurnost, jer sigurnost uvijek dolazi na prvom mjestu. Tik iza nje znatiželja, gledajući sve oko sebe. Daleko iza njih su se nalazili umor koji se jedva kretao i uzbuđenje kojeg je bilo na sve strane, jer, kao što znamo, uzbuđenje se ne može sakriti.*

Ako promotrimo prvi uradak i usporedimo ga s drugim, vidimo da je rađen opreznije i preciznije. Boje nisu toliko koncentrirane što nam omogućava da detaljno vidimo pokrete kista. Sadrži više različitih oblika i pokreta koji su nanoseni kratkim i preciznim pokretima kista. Svaki oblik je drugačiji i pretežito geometrijski; krug, točke i linije, za razliku od drugog rada koji je pretežito ispunjen slobodnim oblicima. Nije vidljivo nikakvo nenamjerno prskanje boje niti vode. Ako gledamo rad s lijeve na desnu stranu, prvo primjećujemo zelenu znatiželju kružnog oblika. Ako pomno promotrimo pokrete kistom, primijetit ćemo da su povučeni jednako i detaljno bez konstantnog dodavanja boje i vode te da je oblik kruga skoro pa savršen. Ljubičasta boja koja predstavlja znatiželju na prvi pogled izgleda žustrije nanoseno od zelene, ali daljnjim pregledom dalje je vidljiva ista pedantnost kao kod prvog oblika, koja je očito namjerno nanosena na tako kako bi se odrazio karakter znatiželje. Oblik znatiželje je građen lisnatim formama, koje se granaju iz središta ujednačenim potezima. Isto primjećujemo kod ostala dva oblika na uratku, plavu statičnu liniju umora koja zauzima najmanje prostora te točkaste nanose crvene izgrađene udarcima kista koji predstavljaju uzbuđenje. Uslijed očite pažljivosti učenice, jasno je vidljiva kompozicija, to jest poredak oblika, likova koji je dijagonalan. Rad sadrži četiri različita elementa i četiri različite boje.. Te razlike u oblicima i određena kompozicija upućuju ne samo na praćenje razvoja događaja u priči već i važnost određenih doživljaja i njihove uloge. Takvo bogatstvo i

raznolikost ukazuju na razvijenu kreativnost i uporabu fluentnosti. Uradak je veoma uredan i detaljan te pokazuje strpljene i promišljenost učenice.

Drugi uradak, za razliku od prvog, pokazuje puno više dinamičnosti i impulzivnosti u nanosu boje. Vidljivo je da je svaka boja nanosena u više navrata i poteza, koristeći različite količine vode i boje. Pokreti kistom idu u svim smjerovima, pogotovo kod prikaza uzbuđenja crvenom bojom. Za razliku od prvog uratka, doživljaji imaju više dodirnih točaka te se na nekim dijelovima čak i stapaju. Analizirajući priču i boje doživljaja prvo primijetimo crveno uzbuđenje koje je zauzelo većinu papira te nema neki poseban oblik već okružuje ostale doživljaje te djeluje kao pozadina. Gledajući pokrete kista i odabir boje možemo zaključiti da je učenik također ciljao što bolje pokazati samo uzbuđenje. Takva namjera je vidljiva i kod prikaza ostalih doživljaja, poput znatiželje koja je neobično iskrivljenog oblika i zaobljene forme poput žute i plave te naslikana s manje energičnih pokreta. Ako usmjerimo pažnju desnom rubu papira, primjećujemo prljavo žutu sigurnost kružnog oblika koja je po veličini samo nešto veća od plavog umora koji se nalazi obavijen već spomenutom zelenom znatiželjom. Ako promotrimo odnos boja, zaključit ćemo dominaciju toplih nad hladnim bojama; crveno uzbuđenje obavija i caruje nad zelenom znatiželjom. Istu dominaciju vidimo u kružnim oblicima žute sigurnosti i plavog umora. Doživljaji poput umora i sigurnosti su očito ciljano prikazani dosta manji i jednoličniji s obzirom na druga dva doživljaja, uzbuđenje i sigurnost.

2. NASTAVNA JEDINICA

Učenici drugog razreda nastavnu jedinicu su odradili putem virtualne nastave, to jest putem video poziva s učiteljicom. Učiteljica je pratila motivacijski dio pripreme te razgovarala s učenicima o njihovim vlastitim doživljajima i osjećajima, značenju i tumačenju vlastitih osjećaja, trajanju te pokazivanju osjećaja. Nakon kratkog razgovora, učiteljica je učenicima pročitala tekst u kojem se nalaze sljedeći doživljaji: moć, zabrinutost, snaga i strah, te im uputila zadatak koji je glasio: *Naslikaj priču o doživljajima koju si upravo čuo. Za jedan doživljaj smijete koristiti više boja. Sa strane napišite koje boje koristite za koje doživljaje. Kada završite s radovima, razgovarat ćemo o njima.* Doživljaji, baš poput onih u prvoj priči, se različito pojavljuju na sceni, različito se kreću i zauzimaju prostor. Predviđena

tehnika u pripremi je akvarel, no učiteljica je napomenula učenicima da smiju koristiti ostale dostupne tehnike koje sadržavaju boje. Budući da je sat održan putem videopoziva, učiteljica je osjetila da je potrebno čitati priču i tijekom realizacije. Nakon realizacije, učiteljica je s učenicima analizirala radove i vodila kratke bilješke o radovima koje je kasnije prosljedila meni. Na kraju sam primila 16 različitih radova rađenih akvarel tehnikom na papiru veličine A4.

Dječji uradak br. 3

Komentar na vlastiti likovni uradak broj 3: *Moć sam naslikao plavom i probao ju raširiti ali su je ostali zaustavili. Zabrinutost je žuta, a snaga zelena. Moć se prepala pa je došao narančasti strah.*

Iz ovog uratka je vidljivo da dominira doživljaj moći, to jest plava boja. Učenik je moć stavio u centar kompozicije te snažnim i žustrim potezima kista širio po ostatku površine do određene granice. Ta granica na kraju tvori kružni oblik ispunjen ravnim plavim potezima, slikanima od centra prema rubu papira. Pomoću takvog oblikovanja doživljaja možemo ustvrditi da je učenik obratio pažnju na dio priče koji glasi: *S vremenom, moć je počela rasti. Svakim danom rasla je sve više i više. Skoro pa se nije ništa moglo vidjeti osim moći.* Međutim, primjećujemo da su potezi plavom nastali zadnji, budući da su ispod plave vidljivi manje zasićeni, razvodnjeni nanosi zelene, žute i narančaste koji formiraju slobodne i nepravilne linije te predstavljaju doživljaje koji se pojavljuju kasnije u priči. Vidljiva nam je i narančasta linija koja nepotpuno obavija vanjsku rub plavog oblika, stvarajući strah koji je

došao u pomoć moći. Iz toga možemo zaključiti da je učenik pratio „ponašanje“ doživljaja u tekstu no ne i njihov tijek pojavljivanja. Ako dalje promotrimo nanose boje kistom, primijetit ćemo da su ostale boje nanosene puno nježnije i mekanije. Taj dojam nježnosti ostalih doživljaja na nas ostavlja i odabir boja, s obzirom na to da je dominantna moć tamnoplave, hladne boje dok su ostali doživljaji poput straha i zabrinutosti toplih boja; žute i narančaste a snaga svijetlo zelene blage zasićenosti i intenziteta. S time zaključujemo da moć ne dominira samo veličinom i potezima kistom, već i samim odabirom boje. Iz ovog uratka možemo jasno vidjeti borbu koja se dogodila između doživljaja.

Dječji uradak br. 4

Komentar na vlastiti uradak br. 4: Moć sam nacrtao narančasto a zabrinutost plavo. Kasnije sam još dodao snagu i strah koji su mi ljubičasti i zeleni.

Za razliku od trećeg uratka, ovaj sadržava znatno više oblika i formi. Zapažamo ponavljanje kružnih oblike, cjelovite ispunjene plohe i linije. Osim oblika, primjećujemo i više boja. Iako učenik navodi da je koristio po jednu boju za svaki doživljaj, vidimo više nijansi različitih boja, poput ljubičaste koja u nekim dijelovima prelazi u rozu. Raspoređenost oblika na ovakvom formatu je veoma zanimljiv. Ako gledamo s lijeve na desno, vidimo više oblika i boja na desnoj strani kompozicije. Drugim riječima, oblici nisu smješteni u središte slike. Dok je u dj. uratku br. 3 dominirao doživljaj moći svojim pokretima i bojom, ovdje je potpuna drugačija situacija. Većinu površine zauzimaju različite nijanse zelene nanosene različitim potezima u različitim smjerovima. Iako je strah samo jedan od doživljaja kojeg je

moć prizvala kao zadnjeg lika u priči, uspio je zadominirati cijelom kompozicijom. Dok je većina ostalih doživljaja prikazana kružnim oblicima, strah je isključivo slobodan i sveprisutan. S druge pak strane, moć koja je prikazana toplom, blagom, svijetlo narančastom bojom izgleda kao da je „obuzdana“, ograničena ostalim bojama. U nekim dijelovima ostale boje čak prelaze preko narančaste boje. Dok ostali oblici i boje imaju određene dodirne točke, u lijevom donjem kutu možemo uočiti kružni oblik koji unutar sebe sadrži plave i ljubičaste tonove koji se miješaju i prepliću, moguće predstavljajući udruženje dvaju doživljaja, snage i zabrinutosti koje su se u priči borile protiv moći i straha. Učenik je odstupio od izvornog tijeka priče i prikazao vlastiti aspekt, pokazujući time originalnost i fleksibilnost.

3. NASTAVNA JEDINICA

Zadatak trećem razredu je bio prezentiran na isti način kao prvom razredu, tako da je konkretan zadatak prosljeđen svakom učeniku. Zadatak se isključivo samo razlikovao u likovnom scenariju, koji je u ovom slučaju prilagođen uzrastu trećeg razreda i koji sadržava drugačije doživljaje u glavnim ulogama: nervoza, pažnja, stres i želja. Predviđena tehnika za ovaj sat su bile uljane paste, međutim uslijed iznimne situacije, kao i u ostalim razredima, učenici su dobili slobodu izabrati vlastitu likovnu tehniku. Od trećeg razreda sam primila 14 radova s komentarima, rađenih pastelama i bojicama. Za analizu sam odabrala tri različita rada za usporedbu.

Dječji uradak br. 5

Dječji uradak br. 6

Dječji uradak br. 7

Komentari na likovne uratke: br 5: *Za nervozu sam odabrao rozu, za pažnju narančastu, za stres žutu a za želju crvenu. Te sam boje odabrao jer ih ja tako zamišljam.*

Uradak br. 6: *Nervozu mi je baš plava. Pažnja je crvena jer ju vidimo na prometnim znakovima i semaforu. Stres je zeleni, a želja žuta, moja najdraža boja.*

Uradak br. 7: *Za nervozu sam odabrao ljubičastu i zelenu. Stres zamišljam da je crne boje zato što je crna najmračnija. Želju zamišljam crveno a pažnju žuto.*

Analizirajući likovne radove, primjećujemo popriličan broj razlika; od odabira boje, figura, oblika, linija čak i tehnike. Površina prvog uratka iz ove nastavne jedinice je ispunjena s potpuno većim oblicima. Drugi uradak sadrži slobodne i geometrijske oblike te jednu liniju različitih veličina raspoređenih po površini papira s velikom količinom slobodnog prostora. Treći pak rad sadrži krivudave, zaobljene, isprekidane, debele, tanke linije i nekoliko ispunjenih ploha s malom količinom slobodnog prostora. Promotrimo li dalje odnos tih oblika, na prvom uratku primjećujemo određeno objedinjenje oblika i boja u kružnoj kompoziciji. Za razliku od njega odnosi oblika na drugom radu su neujednačeni. Neki oblici slobodno stoje dok drugi imaju određenu interakciju s ostalim bojama i oblicima. Na trećem uratku također primjećujemo interakciju oblika i boja ali na drugačiji način koji pokazuje žustra, oštra i eksplozivna kretanja boja. Ulaze jedna drugoj u prostor, sijeku se te isprepliću u svim segmentima površine.

Pojedinačnom analizom uočavamo još više razlika. Prvi rad isključivo sadrži tople boje koje su u kontrastu s akromatskim tonovima, crnom i sivom. Zanimljivo je primijetiti da učenik nije naveo akromatske tonove kada je pridodavao boje doživljajima, iz čega možemo zaključiti da učenik smatra akromatske boje nebojama te da ih koristi za neki međuprostor radi cjelokupnog dojma slike koja predstavlja priču o doživljajima. Izvan kružnog međuprostora primjećujemo kako boje izbijaju. Također, slično kao u prethodnim razredima, zapažamo da je učenik pratio tijekom pojavljivanja doživljaja zahvaljujući poretku boja u središnjem kružnom rasporedu. Cijeli središnji dio svojim oblikom koncentričnih krugova podsjeća na središte vrtloga. Poput trećeg rada u ovoj analizi i ovaj rad je naslikan crtačkom tehnikom koristeći tvrdi pastel ali na cjelokupno različit način. Ispunjavajući plohe, učenik se trudio koristiti isti pritisak boje na površinu, izuzev nekih dijelova. Potrebno je istaknuti da ostali radovi iz cjelokupnog opusa razreda, sadrže gotovo identične boje, čak 9 od 14 radova je naslikano ili nacrtano tonovima toplih boja (crvena, žuta, narančasta) koje su suprotstavljene akromatskim tonovima.

Drugi rad obiluje zatvorenim oblicima. Variraju po veličini, formi i smještaju u kompoziciji. Iako su većina slobodni oblici, u lijevom djelu papira primjećujemo geometrijske oblike, to jest, žute trokute koji predstavljaju želju. Plavi oblici s druge strane iako nepravilni naginju kružnoj formi. Vidljivo je da je plavih i žutih oblika koji predstavljaju nervozu i želju količinski više. Međutim, crvena pažnja i zeleni stres zauzimaju veće plohe i više se linijski istanjuju po površini papira. Primjećujemo interakciju linijom između žute želje i crvene pažnje koju možemo povezati s likovnim scenarijem, točnije rečenicom koja nam ukazuje na odnos tih dvaju doživljaja: *Pažnja je pokušavala pratiti i promatrati situaciju, no želja joj se stalno nalazila na putu!* Upotrijebljena tehnika je uljana pastela. Primjećujemo čiste i intenzivne boje primarnog i sekundarnog reda.

Treći rad ima potpuno slobodnu formu i kompoziciju. Na prvi pogled impulzivne linije i plohe zauzimaju većinsku površinu papira. Zelena i ljubičasta, nervoza, tek djelomično prevladava nad ostalim bojama. Prvi put primjećujemo kombinaciju dviju boja za jedan doživljaj. Kao i u prvom radu, ovdje također uočavamo akromatske tonove, ponajviše crnu koja izgleda kao da izbija iz površine papire. Doduše, u ovom radu crna ima glavnu funkciju, predstavlja jedan od doživljaja, stres. Teško je odrediti tijek i smjer kretanja linija budući da su snažno isprepletene. Ako

promotrimo način crtanja, za razliku od prvog rada, primijetit ćemo da je učenik više puta naglašavao određene linije i izoštravao ih, koristeći različite pritiske olovkom. Slika zrači strogom dinamičnošću.

Svaki rad odiše različitom dinamikom: jedinstvom, slobodom i razigranošću te kontroliranim kaosom.

4. NASTAVNA JEDINICA

Zadnja nastavna jedinica je održana četvrtom razredu. Održana je tako da je gore navedeni zadatak podijeljen s učenicima putem virtualne učionice. Uz zadatak učenici su dobili i Powerpoint prezentaciju koja je obuhvaćala motivacijski dio pripreme. Prezentacija sadržava općenite doživljaje i njihova objašnjenja te konkretne doživljaje iz likovnog scenarija: izdržljivost, samouvjerenost, patnja i savršenstvo. Iako je u pripremi zamišljeno da se slika temperama, učenici su kao i ostali razredi dobili dopuštenje da koriste različite dostupne tehnike. Radovi, poput ostalih, su po završetku nastavne jedinice i realizacije iste, fotografirani i prosljeđeni meni. Primila sam 14 radova, od kojih je 10 rađenih akvarelom, dva temperama, jedan flomasterima i jedan olovkama u boji. Učenici ovog razreda su koristili veliki broj boja usporedbi s ostalim razredima te preciznije obrazložili svoje radove. Obrazloženja je moguće povezati s Powerpoint prezentacijom koja je definirala osjećaje i vrste osjećaja, s obzirom na to da se spominju složeni i jednostavni osjećaji.

Dječji uradak br. 8

Dječji uradak br. 9

Dječji uradak br. 10

Obrazloženje uratka br. 8: *Za svaki osjećaj sam koristio dvije boje zato što su svi osjećaji iz priče složeni pa sam koristio dvije boje za svaki. Izdržljivost mi je žuta i zelena, jer mi pašu zajedno. Patnju sam zamislio crno i sivo jer je ona loš osjećaj pa nema puno boja. Samouvjerenost je zlatna i crvena jer te boje nose kraljice i kraljevi. Savršenstvo je plavo i narančasto.*

Obrazloženje uratka br. 9. : *Izdržljivost je narančasta, a patnja crna. Patnja nije dobar osjećaj pa je jako tamno crne boje. Narančasta mi izgleda čvrsto. Samouvjerenost je crvene, roze, tamno zelene i svijetlo zelene boje. Kad si siguran u sebe imaš puno boja i baš te briga što drugi misle. Savršenstvo je ljubičasto jer mi je to najdraža boja i meni je savršena.*

Obrazloženje uratka br. 10: *Prvo sam nacrtala izdržljivost plavo zato što je plava izdržljiva. Patnja je zelena jer je ona prijateljica od izdržljivosti pa moraju biti slične. Samouvjerenost je ljubičasta, tako sam je zamislila. One se sve svađaju i galame. Oko njih posvuda je ružičasto savršenstvo koje one ne vide jer se svađaju.*

Budući da imamo detaljne komentare učenika na vlastite uratke jednostavnije će nam biti donijeti određene zaključke. Prvi rad iz kolekcije radova četvrtog razreda je slikan temperom dok su ostala dva slikana vodenim bojama. Prvi rad sadrži najviše oblika, koji odstupaju od apstrakcije, te teže figurativnosti, konkretizaciji. Promatrajući od prvog rada do zadnjeg, broj različitih oblika se smanjuje. Prva dva rada uz kromatske sadrže i akromatske tonove.

U prvom radu nailazimo na boje svih redova, primarne, sekundarne i tercijarne; „mentol“ zelena pozadina i „zlatna“, to jest bež boja samouvjerenosti. Veliki raspon boja možemo pripisati upotrijebljenoj tehnici, temperi koja omogućava jednostavnije i uspješnije miješanje boja. Imamo jednaku zastupljenost toplih i hladnih tonova, izuzev zelene pozadine koja nije spomenuta u komentarima i koja zauzima najveću površinu. Jedan doživljaj, patnja, je naslikan akromatskim tonovima, crnom i sivom. Iz učeničkog komentara možemo zaključiti da su te neboje odabrane zbog definiranosti patnje kao lošeg osjećaja. Iako se doživljaji sastoje od više boja, ne vidimo fizičko miješanje tih boja na papiru. Boje unutar oblika su necjelovito odvojeni zatvorenim ploham, izuzev samouvjerenosti čiji sloj bež boje prelazi potpuno preko crvene ali opet bez fizičkog miješanja boja.

Nanosi kistom su neujednačeni i nagli. Na pozadini i središnjem liku su vidljivi deblji nanosi, dok na ostala dva lika primjećujemo manji sloj boje. Granice među plohama su više oštre nego razvedene. Oblici u potpunosti variraju, ni jedan nije sličan. Likovi su pretežito geometrijski. Oblik samouvjerenosti naginje obliku nekog cvijeta ili plamena, dok su ostali trokut, krug i zavijena deblja linija. Oblici se međusobno dodiruju i prelaze jedan preko drugoga ali u određenom poretku, što ukazuje na redosljed slikanja i odnose doživljaja. Iako su različiti, podjednake su veličine iz čega možemo zaključiti učenikovo mišljenje o važnosti spomenutih doživljaja. Svi likovi su smješteni u sredinu papira u nizu.

Drugi rad, za razliku od prvog, nema ispunjenu pozadinu. Slikan je akvarelom. Sadrži kromatske i akromatske tonove, hladne i tople boje. U desnom dijelu slike, kod oblika samouvjerenosti možemo primijetiti komplementarni kontrast između crvenih i zelenih tonova. Možemo primijetiti suprotstavljenost dviju strana rada na više razina. Desna strana, iako sadrži tonove zelene, se toplinom boja suprotstavlja lijevoj koja se čini mnogo više hladnija. Proturječnost strana je vidljiva ne samo u bojama već nanosima boje, to jest potezima kista. Lijeva strana ukazuje na živahne i snažne poteze kistom, dok desna strana očituje statičnošću uslijed jednoličnih i opreznijih nanosa boje. Čak se i oblici suprotstavljaju. Na lijevoj strani vidimo oblik kruga i trapeza, koji su zatvorene plohe te se ne miješaju. Suprotno tome, na desnoj strani također vidimo krug ali koji je očigledno naslikan drugačije ako promotrimo poteze kistom. Ljubičasti krug, savršenstvo, je ispunjena ploha nasumičnim potezima, dok se narančasti krug, izdržljivost, širi kružnim pokretima iz središta. Uz to vidimo i zelene i crvene neujednačene linije koje se miješaju i obaviju izdržljivost. Još jedan uzrok suprotnosti dviju strana je i kompozicija oblika, koji su istih veličina i koji su horizontalno podijeljeni na sredini papira.

U trećem radu je primjetna dominacije ružičaste boje, savršenstva. Ružičasta ispunjava pozadinu ali s funkcijom doživljaja, za razliku od prvog rada. Ostale zastupljene boje pripadaju toplim i hladnim tonovima, te primarnim i sekundarnim bojama. Nemamo akromatskih tonova kao u prva dva rada. Koncentracija ružičaste je puno jača u komparaciji s ostalim doživljajima koji su iako prešarani zelenim oblicima, očito više razvodnjeni nego ružičasta. Unutar i izvan tri doživljaja primjećujemo tamnozelenu boju različito nanosenu u svakom doživljaju. Izvan doživljaja izgleda kao poveznica između doživljaja. Iz učeničkih komentara: *One se*

svađaju i galame, možemo zaključiti da zelena boja predstavlja prepirku između likova. Nanosi ružičaste boje su pomalo neuredni, nagli i nasumični dok su ostali doživljaji naslikani kružnima potezima kistom krećući od središta. Kompozicija likova je veoma zanimljiva. Tvore piramidalnu kompoziciju koja je još više iskazana zelenim linijama koje povezuju doživljaje kružnog oblika. Uz to, nisu smješteni u centar slike, nego naginju prema lijevoj strani papira. Učenica je očito na svoj vlastiti način vizualno odlučila prikazati prepirku između glavnih likova naše priče.

6. ZAKLJUČAK

Prije svega, doživljaj je subjektivan i autentičan. Opisati vlastiti doživljaj je nerijetko komplicirano i čak nemoguće. Emocije, koje spadaju pod doživljaje i koje možemo klasificirati, poput ljutnje i sreće, shvaćanje tih emocija, je osobno i jedinstveno. Međutim, zahvaljujući različitim medijima u mogućnosti smo izraziti naše unutarnja zbivanja ne samo riječima. Točno to smo i probali ostvariti s učenicima primarnog obrazovanja Osnovne škole Milana Langa u Bregani. Cilj je bio istražiti na koji način će učenici bojom iskazati i prikazati svoje viđenje određenih doživljaja. Uz likovno djelo, učenici su trebali i dati osobni komentar na vlastito djelo o odabiru boja. Istraživanje je provedeno u četiri osnovna razreda, od prvog do četvrtog. Svaki razred je dobio različiti likovni scenarij kao dio motivacije koji je u sebi imao četiri glavna lika, pokretača. Ti pokretači su bili ljudski doživljaji. Inače standardne pripreme koje temelj sata stavljaju na likovnim problemima, u ovom slučaju su težinu nastavne jedinice prebacile na motiv. Shodno tome, istraživanje se baziralo na nevizualnom motivu, doživljaju i samim dječjim radovima. Zamišljena je provedba standardnog sata od 45 minuta unutar učionica. Dio sata se odnosio na motivacijski dio: razgovor o doživljajima a dio sata na realizaciju i analizu radova. Međutim, došlo je do promjena. U periodu provođenja istraživanja izbila je pandemija i školstvo se trebalo prilagoditi trenutnoj situaciji. Uvela se virtualna nastava. Kao posljedica tih promjena, u dogovoru s učiteljicama sati su održani putem virtualnih učionica na različite načine. Prilagodbe su načinjene i tijekom same realizacije, prvenstveno što se tiče likovnih tehnika i opsega motivacijskog dijela pripreme. Istraživanjem je prikupljeno 57 različitih radova. Analizirajući radove došlo se do određenih zaključaka. Promatramo li unutar jedne nastavne jedinice, primjećujemo

više različitih radova bez obzira na isti motiv i likovni scenarij. Raznolikost radova se očituje kroz odabir i količinu boja, oblike, načinom korištenja likovne tehnike vlastitih komentara na radove. Premda je moguće primijetiti ponavljanje određenih oblika (krug i slobodni oblici), moguće je zaključiti da je svaki učenik pokazao vlastiti način likovnog prikazivanja doživljaja. Nadalje, moguće je, prateći likovni scenarij i dječje komentare, iščitati iz određenih uratka razvoj priče i odnose glavnih likova. Potrebno je napomenuti da su učenici radili iz svojih domova, potpuno individualno tako da je mogućnost kopiranja „iz klupe“ uslijed nedostatka kreativnosti bilo u ovom slučaju, potpuno nemoguće. Ako promatramo odabir boja sukladno karakteru doživljaja, ne primjećujemo neki ponavljajući patent. To jest, nije bilo moguće povezati neugodne doživljaje s hladnim bojama i obratno. Sukladno tome, iz učeničkih komentara možemo zaključiti da su koristili za ugodne osjećaje boje koje vole ili zato što oni taj doživljaj jednostavno tako „zamišljaju“. Možemo zaključiti da učenici koji su koristili vodene boje, su se usredotočili više na intenzitet i poteze kistom kako bi dočarali važnost doživljaja nego samu boju. Rezultati s obzirom na kvalitetne radove su veoma zadovoljavajući. Nije bilo moguće donijeti ikakve konkretne zaključke o karakteru učenika analizom njegovog osobnog rada. Bez obzira na rečeno stanje, slične sate koji se baziraju na nevizualnom motivu i uključuju učenika kroz njegovo shvaćanje svijeta osobno u sat, treba prakticirati i više provoditi. Dijete treba biti u mogućnosti nesmetano izražavati sebe kad god mu se pruži prilika.

LITERATURA

1. Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Berk, E. L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Zagreb: Naklada Slap
3. Brenko, A. (2009). *Moć boja- kako su boje osvojile svijet*. Zagreb: Etnografski muzej
4. Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež: priručnik za odgajatelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga
5. Chabot, D., M. (2009). *Emocionalna pedagogija*. Zagreb: Educa d.o.o
6. Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1983). *Rječnik Simbola*. Zagreb: Nakladni zavod MH
7. Čagalj, Z. (2004). *Kad se žutom bojom obojaju oči*. Zagreb: Medicinska naklada
8. Finlay, V. (2007): *Colour. Travels through the paintbox*. London: Hodder & Stoughton
9. Furlan, I. (1988) . *Čovjekov psihički razvoj*. Zagreb: Školska knjiga
10. Goethe, J. W. (2007). *Učenje o bojama*. Zagreb: Scarabeus – naklada
11. Goldstein, E. B. (2011). *Osjeti i percepcija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
12. Goleman, D. (2015). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik Knjiga d.o.o
13. Graham, H. (1998). *Liječenje bojama*. Zagreb : Mozaik knjiga
14. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
15. Haith, M. M., Miller, S. A., Vasta, R. (2004). *Dječja psihologija*. Zagreb: Naklada Slap
16. Holodynski, M. (2004). The Miniaturization of Expression in the Development of Emotional Self-Regulation. *Developmental Psychology*, 40(1), 28. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.1.16>
17. Huzjak, M. (2007) *Učimo gledati 1.-4. – priručnik za nastavnike razredne nastave*. Zagreb: Školska knjiga
18. Koraj, K. (1999.) *Likovni izraz učenika s neurotičnim smetnjama; Terapija likovnim izrazom*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor
19. Milivojević, Z. (2010.) *Emocije*. Zagreb: Mozaik knjiga

20. Milković, M., Zjakić, I. (2010) *Psihologija boja*. Veleučilište u Varaždinu: Varaždin.
21. Parac-Osterman, Đ. (2013) *Osnove o boji i sustavi vrjednovanja*. Zagreb: Tekstilno-tehnološki fakultet.
22. Pastoureau, M., Simonnet, D. (2005). *Le petit livre des couleurs*. Paris: Editions du Panama
23. Petz, B. (2006) *Uvod u Psihologiju – psihologija za nepsihologe*. Jastrebarsko: Naklada Slap
24. Puljić, Ž. (1980). Samoostvarene osobe u psihologiji A. H. Maslowa. *Crkva u svijetu*, 15 (3), 268-276. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/90190>
25. Ricard, M., & Kamberk-Kilicci, M. (1995). Children's empathic responses to emotional complexity. *International Journal of Behavioral*, 18(2), 211 – 225. <https://doi.org/10.1177/016502549501800202>
26. Smith, E. E., Nolen – Hoeksema, S., Frederickson, B. L., Loftus, G. R., Bem, D. J., Maren, S. (2007). *Atkinson/Hilgrad Uvod u psihologiju*. Hrvatska: Naklada Slap
27. Trstenjak, A. (1978). *Človik in barve*. Ljubljana: Dopolna delavska univerza, Univerzum
28. Učiteljski fakultet u Zagrebu, likovna kultura na adresi <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/boja.html> (24.1.2020).

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Jelena Soldić, svojim potpisom jamčim da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na popisanu literaturu.

Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije prepisan iz necitiranog rada te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Studentica: _____